

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ΄ ΤΕΥΧΟΣ 74^ο ΙΟΥΛΙΟΣ 2021

Το Ξηροκάμπι
Περίοδος Α΄ 1966-1977

Η ΦΑΡΙΣ
Περίοδος Β΄ 1979-1981
Περίοδος Γ΄ 1992-2001
Περίοδος Δ΄ 2002-

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΦΑΡΙΔΟΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΞΗΡΟΚΑΜΠΙΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ με το διακριτικό τίτλο «ΕΡΑΣΙΝΟΣ Α.ΜΗ.Κ.Ε.», που εδρεύει στο Ξηροκάμπι και εκπροσωπείται νόμιμα.

ΑΦΜ: 996871802, ΔΟΥ: ΣΠΑΡΤΗΣ

Συντακτική επιτροπή: Γεώργ. Θ. Καλκάνης, Θεόδ. Σ. Κατσουλάκος, Παναγ. Η. Κομνηνός, Ιωάννης Παν. Κονίδης

Επιμελητής έκδοσης: Θεόδ. Σ. Κατσουλάκος, Συρακουσών 101, Αθήνα, τηλ. 210 2515864

Όλα τα τεύχη / φύλλα έχουν αναρτηθεί ψηφιοποιημένα στους διαδικτυακούς τόπους:

<http://efaris.gr> και <http://micro-kosmos.uoa.gr> (→ η Φάρις)

Τα άρθρα προς δημοσίευση να αποστέλλονται στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

dthkats@gmail.com

Περιεχόμενα :

Εκ της Φάριδος, Δυο δημοτικά τραγούδια του τόπου μας για την Επανάσταση του 1821.....	3
Σπύρου Π. Μεζίνη, Στα Καμίνια πριν από την Επανάσταση.....	3
Παναγιώτας (Πίτσας) Στ. Κατσουλάκου, Η διάσωση της οικογένειας Καμχή από την Αθήνα (I).....	4
Γερασίμου (Μάκη) Στ. Κατσουλάκου, Η διάσωση της οικογένειας Καμχή από την Αθήνα (II).....	4
Εκ της Φάριδος, Έρωτες του παλιού καιρού.....	5
Εκ της Φάριδος, Μια διόρθωση.....	5
Ιωάννη Π. Κονίδη, Ένα ρητό – Μια παροιμία.....	6
Βασίλη Η. Χριστόπουλου, Παλιές θήμερες.....	7
Χαρίλαου Ν. Σταρόγιαννη, Μυλοβάγενα – Μύλοι.....	8
Θεοφάνη Γ. Καλκάνη, Η αγορά μας, το κέντρο του κόσμου – Οι εμπορικές και παραγωγικές δραστηριότητες.....	10
Αιμιλίας Π. Ρηγάκου, Η ελιά στη Φάριδα.....	11
Παναγιώτη Δ. Χριστοφιλάκου, Τα τάματα του Κουσομήτρου.....	14
Σοφίας Βουτσάκη, Το Βόρειο Νεκροταφείο στον Άγιο Βασίλειο. Δέκα χρόνια μετά.....	15
Γεωργίου Θεοφ. Καλκάνη, Πολιτισμική σύγκρουση ή συμπόρευση Ανατολής και Δύσης στην περιοχή μας (:).....	20
Παναγιώτη Γ. Λαμπρινού, Ο καιρός στα χωριά μας.....	22
Ι.Χ.Σ., Δύο μαθητές από την Φάριδα.....	22
Στράτη Σταρόγιαννη, Στο διάβα μου για να σε βρω.....	23
Συνδρομές.....	24
Α.Ν.Μ., Αγοραίος, Της αγοράς.....	25
Μαρίας Καλκάνη - Σπυροπούλου, για την Βαγγελιώ.....	27
Εκ της Φάριδος, για τον Δημήτρη.....	27
Παναγιώτη Η. Κομνηνού, Στη μνήμη του Δημήτρη Β. Σολωμού.....	27
Κώστα Ν. Μπουραζέλη, Μνήμη Νικολάου Δ. Μπουραζέλη (1910-2001).....	29
Βιβής Ξ. Κωτσιοτοπούλου, Τα νέα μας.....	31

Εξώφυλλο: Το αρδευτικό αulάκι του Ξηροκαμπίου κατά μήκος της Ρασιάνας
(φωτ. Ιωάννη Γ. Παρηγόρη)

Εκ της Φάριδος

Δυο δημοτικά τραγούδια του τόπου μας για την Επανάσταση του 1821

Τα δημοτικά τραγούδια φωτίζουν την ανθρώπινη δράση και τη λαϊκή ψυχή. Με παλλόμενη γλώσσα τονίζουν το συλλογικό φρόνημα, ενώ ταυτόχρονα συνιστούν σημαντικές ιστορικές μαρτυρίες, ένδοξες και κάποτε πικρές.

Η Φάρις, συμμετέχοντας ολόψυχα στις εορταστικές εκδηλώσεις για τον εθνικό ξεσηκωμό, παραθέτει δύο δημοτικά τραγούδια που εξαιρούν την προσφορά δύο ξεχωριστών ντόπιων αγωνιστών, του Παναγιώτη Γιατράκου:

*Στα χίλια οκτακόσια και στα εικοσιπέντε
Αρμάδα του Μεχμέτ Αλή αράζει μες τη λίμνη.
Ρίνει τ' ασκέρια της στεριάς κι αρμάδα του πελάγου,
το Νηόκαστρο προκάρισε, το Νηόκαστρο να πάρη.
Το Χατζή - Χρήστο πιάσανε, το Μοθωνιό δεσπότη
κι ο Μπειζαντές emίλησεν, ο αρχηγός Γιατράκος:
- Χαϊρέ, τι κάνετε, παιδιά, σ' αυτούς τους αραπάδες;
Κείνοι φλουριά μάς φέρανε και διαλεχτές τις σπάθες...¹*

και του Αντώνη Κουμουστιώτη:

*Ο Κουμουστιώτης ξεκινά
με της Ρασίνας τα παιδιά.
Μια ψιλή φωνίτσα βγάζει
Και τους Τούρκους τους τρομάζει.
Φεύγουν οι Τούρκοι σα λαοί
να κρυφτούνε στο τζαμί².*

Σπύρου Π. Μεζίνη

Στα Καμίνια πριν από την Επανάσταση

Πριν από την Επανάσταση του 1821 στα Καμίνια ζούσαν Έλληνες και Τούρκοι. Γνωρίζουμε ότι και γάμος χριστιανής με μουσουλμάνο είχε γίνει³. Στο χωριό υπήρχε τζαμί, στον χώρο όπου σήμερα βρίσκονται τα συκιοταίικα σπίτια. Ακόμα και σήμερα μπορεί να δει σε ένα από αυτά τη βάση του μιναρέ. Βόρεια του ναού του Αγίου Γεωργίου υπήρχε το νεκροταφείο. Μετά την Επανάσταση μεταφέρθηκε στον ναό της Ευαγγελίστριας. Ο ναός του Αγίου Γεωργίου ήταν μικρός. Ο μεγαλύτερος κτίστηκε το 1849 με εισφορές των κατοίκων των Καμινίων και των γύρω χωριών, καθώς και του μοναστηριού της Ζερμπίτσας⁴.

¹ Αθανασίου Θ. Φωτόπουλου, Οι Γιατράκοι του 1821, τ. Α', Αθήνα 2001, σ. 219.

² Το τραγούδι κατέγραψε η Παναγιώτα Δ. Ηλιοπούλου (1972).

³ Θεοδώρου Σ. Κατσουλάκου, Η κόρη από τα Καμίνια που τούρκεψε, Η Φάρις 24 (1999) 4-9.

⁴ Δημητρίου Θ. Κατσουλάκου, Ο κώδικας του ναού του Αγίου Γεωργίου Καμινίων Λακωνίας, Η Φάρις 25 (2000) 7, 9.

Παναγιώτας (Πίτσας) Στ. Κατσουλάκου

Η διάσωση της οικογένειας Καμχή από την Αθήνα (I)

Από τα προπολεμικά χρόνια ο θείος μου Πέτρος Κατσουλάκος του Ηλία, πρώτος ξάδερφος του πατέρα μου, και η σύζυγός του Ελένη Δεμοντή από τη Σμύρνη ζούσαν στην Αθήνα. Το σπίτι τους στα Κατσουλαίικα του Ξηροκαμπίου, που ήταν απέναντι από το δικό μας, το είχαν νοικιάσει. Και, όποτε έρχονταν στο χωριό, έμεναν στο σπίτι μας. Ο μπαρμπα-Πέτρος είχε αδερφικές σχέσεις με τον πατέρα μου.

Ο μπαρμπα-Πέτρος είχε στην Αθήνα έναν καλό φίλο, τον Βίκτωρα Καμχή, εβραίο στο θρήσκευμα. Όταν το φθινόπωρο του 1943 τα πράγματα έγιναν πολύ δύσκολα για τους εβραϊκούς πληθυσμούς της Ελλάδας, ο μπαρμπα-Πέτρος φυγάδευσε την οικογένεια Καμχή από την Αθήνα.

Τους έφερε στο σπίτι μας. Εγώ ήμουν τότε εννέα ετών. Εμείς τα παιδιά δεν γνωρίζαμε ούτε ποιοι ήταν ούτε ότι ήταν Εβραίοι. Θυμάμαι ότι είχαν χριστιανικά ονόματα. Προφανώς τα είχαν αλλάξει για λόγους ασφαλείας. Ξέραμε ότι ήταν επισκέπτες από την Αθήνα, φίλοι του μπαρμπα-Πέτρου. Τα αδέρφια μου και εγώ είχαμε φύγει από τα κρεββάτια μας για να φιλοξενηθούν οι επισκέπτες. Άλλωστε ο μπαρμπα-Πέτρος συχνά έφερνε μουσαφίριους από την Αθήνα στο σπίτι μας.

Στο σπίτι μας μείνανε κάμποσες ημέρες, δεν θυμάμαι για πόσον καιρό ακριβώς. Μια ημέρα ήρθαν στο σπίτι μας δυο αδέρφια, ο Αγησίλαος και η Ροζαλία Κουτσιλιέρη, συγγενείς μας από τον Κότρωνα της Μάνης, το χωριό της απώτερης καταγωγής της οικογένειάς μας. Την επόμενη μέρα το πρωί ο μπαρμπα-Πέτρος, ο πατέρας μου και τα δύο αδέρφια Κουτσιλιέρη πήραν την οικογένεια Καμχή για το Χάνι του Λυκοπανάγου¹. Τα πράγματά τους φορτώθηκαν σε δυο μουλάρια, το δικό μας και του μπαρμπα-Πέτρου. Από το Χάνι του Λυκοπανάγου οι Κουτσιλιέρηδες με τους Καμχήδες θα έφευγαν με φορτηγό για τον Κότρωνα.

Γερασίμου (Μάκη) Στ. Κατσουλάκου

Η διάσωση της οικογένειας Καμχή από την Αθήνα (II)

Η οικογένεια Καμχή ήρθε στο σπίτι μας σαν οικογένεια Παπαδοπούλου. Δε θυμάμαι πόσες μέρες μείνανε. Άλλωστε ένα σπίτι σε χωριό δεν αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα διατροφής, όπως συνέβαινε στις πόλεις τότε. Το θέμα της ασφάλειας όμως προείχε. Ο φόβος των Γερμανών ήταν διάχυτος. Θυμάμαι ότι οι γονείς μου έστελναν κάποιες φορές εμένα και τον Νίκο, τον μεγαλύτερο αδερφό μου, στον Άι-Λια των Καμινίων, ένα ύψωμα του διπλανού χωριού, για να παρατηρούμε μήπως υπήρχαν κινήσεις Γερμανών στον κάμπο. Μετά από μέρες η οικογένεια Καμχή έφυγε για τον Κότρωνα να μείνει στο σπίτι των συγγενών μας Κουτσιλιέρηδων για μεγαλύτερη ασφάλεια.

¹ Χάνι εκείνης της εποχής επί της δυτικής πλευράς του εθνικού δρόμου Σπάρτης - Γυθείου. Σήμερα στον χώρο αυτό υπάρχει ένα βενζινάδικο λίγο νοτιότερα του στρατοπέδου ΚΕΕΜ.

Οι Γερμανοί έφυγαν και ο πόλεμος τελείωσε. Η οικογένεια Καμχή επέζησε και επέστρεψε στην Αθήνα. Μετά τον πόλεμο έζησα κι εγώ για μερικά χρόνια στην Αθήνα. Μαζί με τη θεία μου τη Λέλα (ο θείος μου ο Πέτρος δεν ήταν πια στη ζωή, καθώς εκτελέστηκε στα Δεκεμβριανά) επισκέφτηκα μερικές φορές την οικογένεια Καμχή στο σπίτι της στα Πατήσια στην οδό Δροσοπούλου.

Εκ της Φάριδος

Έρωτες του παλιού καιρού

Την εποχή που η ελονοσία και η φυματίωση μάζιζαν τους κατοίκους της περιοχής ο παραθερισμός στα ορεινά μέρη και χωριά θεωρήθηκε γιατρεία. Τα χωριά του βουνού κατακλύζονταν τα καλοκαίρια από κατοίκους του κάμπου. Η περιοχή της Γόλας γινόταν ένα μεγάλο χωριό. Ο Λεωνίδας Χ. Θεοφιλόπουλος, έμπορος στο Ξηροκάμπι, βρέθηκε να παραθερίζει στην ευρύτερη περιοχή του μοναστηριού της Γόλας. Κυνηγός ο ίδιος έβγαινε για θηράματα και κατέληγε στον Μύτικα απέναντι από την Κουμουστά. Εκεί, καθισμένος σε μια πέτρα, έριχνε δυο ντουφεκιές. Μετά από λίγο ένα κόκκινο βελόντζι απλωνόταν σε ένα παράθυρο της Κουμουστάς ... Χαρούμενος ο κυνηγός έπαιρνε τον δρόμο του γυρισμού για την ξύλινη καλύβα κοντά στο μοναστήρι.

Σημειώνεται ότι εκείνους τους χρόνους, όταν δεν υπήρχαν βέβαια κινητά τηλέφωνα, το άπλωμα μιας κόκκινης βελόντζας σε ένα παράθυρο ή ένα χαγιάτι σπιτιού κάποιου ορεινού χωριού της περιοχής μας ήταν σινιάλο. Ήταν σινιάλο που σήμαινε κίνδυνο ή άλλοτε πρόσκληση. Προφανώς, στην περίπτωση του κυνηγού θα σήμαινε πρόσκληση και διαβεβαίωση ότι ο δρόμος είναι ανοικτός...

Εκ της Φάριδος

Μια διόρθωση

Στο άρθρο του Η.Γ.Μ. με τίτλο «Τα παλιά πηγάδια του Ξηροκαμπίου», το οποίο δημοσιεύτηκε στο 73^ο τεύχος της Φάριδος στη σελίδα 4, εκ παραδρομής γράφτηκε ότι το πηγάδι του Αϊβαλιώτη ήταν καμαρόκτιστο και το πηγάδι του Καλαμπόκη καμαροσκέπαστο. Το ορθό είναι ότι και τα δύο αυτά πηγάδια ήταν μαρμαρόκτιστα

Ιωάννη Π. Κονίδη

Ένα ρητό – Μια παροιμία

Το ρητό λέει: Τα αγαθά κόποις κτώνται. Και ο θυμόσοφος λαός λέει την παροιμία: Αν δεν βρέξεις κώλο, δεν τρως ψάρι. Και τα δυο διδάσκουν το ίδιο: Για να απολαύσεις κάτι, πρέπει να εργαστείς σκληρά, να κοπιάσεις, να ιδρώσεις.

Για τη δική μας μικρή κοινωνία των 30-35 ψυχών στο Πυρί, που ζήσαμε σαράντα χρόνια στην ερημιά δίπλα στον Ευρώτα, μακριά από θάλασσα και αγορά, η παροιμία είχε κυριολεκτική έννοια. Αν θέλαμε να φάμε ψάρια, έπρεπε να τα ψαρέψουμε μόνοι μας από το ποτάμι που στάθηκε κοντά μας μεγάλος ευεργέτης. Πότιζε εμάς και τα ζώα μας, τα χωράφια μας με όλα τα δεντρικά, τους κήπους και τα μπουστάνια μας. Μας χάριζε τη δροσιά του αλλά και τα νόστιμα ψάρια του και τα λαχταριστά χέλια του.

Πολλές φορές βέβαια στάθηκε εχθρικός απέναντί μας. Μας έπνιξε ζώα, μας πήρε χωράφια, απειλήσε τις ζωές μας. Μα τα καλά του ήταν πολύ περισσότερα και η ζωή μας χωρίς αυτόν αδύνατη. Για μας τα παιδιά –οι μεγάλοι είχαν τις δικές τους έγνοιες- τους καλοκαιρινούς μήνες γινόταν ο καλύτερος φίλος. Στα ολοκάθαρα νερά του, ξυπόλητα και μισόγυμνα, περνούσαμε τις περισσότερες ώρες της ημέρας, παίζοντας, κολυμπώντας και ψαρεύοντας. Είχαμε γίνει αμφίβια.

Με το ψάρεμα ασχολούμαστε σχεδόν καθημερινά, άλλοτε με μεγαλύτερη και άλλοτε με μικρότερη επιτυχία. Ήταν το μεράκι μας, το χόμπι μας και είχαμε πολλούς τρόπους να φέρουμε τον πλούτο που μας προσέφερε στο τραπέζι μας. Ψαρεύαμε με αγκίστρια, δίχτυα, καλαμωτές, χελοκόφωνα, φλόμο και πυροφάνι τη νύχτα. Τα συνεργα όλα αυτοσχέδια και χειροποίητα. Ένα γερό πιρούνι με ακονισμένες μύτες γερά δεμένο σε ένα σκουπόξυλο γινόταν το καλύτερο καμάκι αρκεί να ήξερες να το χειριστείς σωστά. Ένα - δυο μέτρα πλεκτό σύρμα με μικρά διάκενα μετατρεπόταν εύκολα σε ένα καλό χελοκόφωνο. Τα χελοκόφωνα λειτουργούσαν όπως ακριβώς οι παγίδες του δάκου της ελιάς. Για δόλωμα χρησιμοποιούσαμε σαλιγκάρια. Τα ρίχναμε τις βραδινές ώρες σε μεγάλες λούμπες και τα ανασύραμε το πρωί. Με τέσσερα - πέντε καλά χελοκόφωνα είχες εξασφαλισμένα ψάρια για όλη την οικογένεια.

Με σαράντα - πενήντα μακριά καλάμια έφτιαχνες μια καλαμωτή. Την τοποθετούσαμε σε επικλινές σημείο, όπου το νερό αποκτούσε μεγάλη ταχύτητα ροής, και παγιδεύαμε τα ψάρια που κινούνταν από ένστικτο προς το ρεύμα του ποταμού, όταν αυτό άρχιζε να λιγοστεύει.

Το ψάρεμα, όπως και το κυνήγι, προσφέρει πολλές συγκινήσεις σε εκείνους που το αγαπούν. Κάποια περιστατικά ξεχάστηκαν, κάποια όμως έμειναν βαθιά τυπωμένα στη μνήμη μου εξαιτίας της μεγάλης επιτυχίας τους ή της παταγώδους αποτυχίας τους. Εκείνα όμως που θυμάμαι έντονα είναι τα ψαρέματα που κάναμε την παραμονή του Σωτήρος. Το ψάρεμα αυτό αποτελούσε για τη μικρή κοινωνία μας γεγονός του καλοκαιριού. Σε αυτό συμμετείχαν και οι μεγάλοι και ήταν καλά σχεδιασμένο. Το έθιμο επέτρεπε την ψαροφαγία ύστερα από μια αυστηρή νηστεία, που είχε προηγηθεί με ελιές, κρεμμύδια, αλάδωτες φακές και βραστές πατάτες, και μία μεγαλύτερη νηστεία που θα ακολουθούσε μέχρι της Παναγίας.

Πρωί πρωί, χωρισμένοι σε ομάδες πήναμε δουλειά. Μια ομάδα θα απομόνωνε ένα παρακλάδι του ποταμού, που είχε επισημανθεί από καιρό. Με πλατανοδέματα, καλάμια, πέτρες και άμμο θα αλλάζαμε την πορεία του. Το παρακλάδι αυτό έπρεπε να

είχε μεγάλο μήκος, βαθιά νερά και πυκνές ριζιμιές (ιδανικός βιότοπος για χέλια). Άλλη μια ομάδα θα έφερνε τον φλόμο, που με μεγάλη προσοχή θα κόβαμε στο νερό. Κάθε απροσεξία την πληρώναμε ακριβά με οδυνηρά εγκαύματα. Πολλές φορές κινδυνέψαμε να στραβωθούμε. Το τοξικό γάλα του φλόμου ανάγκαζε τα χέλια ζαλισμένα να βγουν στις άκρες, όπου τα πιάναμε με καμάκια και απόχες. Χέλια μικρά και μεγάλα που πολλές φορές ξεπερνούσαν το ενάμιση κιλό το καθένα και ψάρια σε μέγεθος γόπας. Ο τρόπος αυτός ήταν απαγορευμένος. Ο μόνος οργανισμός που μπορούσε να επιβιώσει στο φλομομένο νερό ήταν ο κάβουρας.

Το πιο όμορφο, διασκεδαστικό και με απρόβλεπτο αποτέλεσμα ψάρεμα ήταν εκείνο που γινόταν τη νύχτα της παραμονής, καθώς ξημέρωνε η γιορτή του Σωτήρος. Θυμάμαι το βράδυ εκείνο τον Ευρώτα να λαμποκοπά απ' άκρη σ' άκρη. Οι λάμπες ασετιλίνης και τα αυτοσχέδια πυροφάνια έκαναν τη νύχτα μέρα. Παρέες - παρέες από τα γύρω χωριά, ακολουθώντας το ρεύμα του ποταμού, ψάρευαν μέχρι τις πρωινές ώρες. Καθένας με την ειδικότητά του. Άλλος φώτιζε, άλλος κρατούσε το καμάκι και άλλος το μεγάλο καλάθι που μετέφερε τα ψάρια. Ξυπνούσαν τα νεροπούλια, οι ερωδιοί, οι αλκυόνες και απομακρύνονταν αφήνοντας φοβισμένες στριγκλιές. Αν η βραδιά ήταν ασέληνη και είχε άπνοια, τότε το καλάθι θα γέμιζε από μεγάλα λαχταριστά χέλια. Αν φυσούσε και το νερό κυμάτιζε, η ορατότητα του πυθμένα ήταν αδύνατη και η ψαριά μηδαμινή. Τότε θυμόμασταν το δίστιχο: Του κυνηγού και του ψαρά το πιάτο δέκα φορές είναι αδειανό και μια φορά γεμάτο. Και κάποιοι προσέθεταν περιπαιχτικά: Πάλι ντοματοσαλάτα θα φάμε!

Πάντως, όπως και να είχε, τη μεγάλη γιορτή του Σωτήρος Χριστού θα τρώγαμε νοστιμότητα ψάρια και χέλια, τηγανητά ή ψητά στα κάρβουνα λαδολέμονο ή σαβόρι που τόσο μου άρεσαν.

Αν πάλι κάθε προσπάθεια για φρέσκο ψάρι αποτύγχανε, αρκούμαστε στον τηγανητό βακαλάο της μάνας μας, που σε μας τα παιδιά δεν άρεσε ιδιαίτερα.

Βασίλη Η. Χριστόπουλου Παλιές θύμησες

Τον πατέρα μου, σαν γιο ξυλοκόπου, τον καλούσαν οι συγχωριανοί να κόψει κάποιο δένδρο που εμπόδιζε. Έτσι και ο παπα-Γιάννης Παναγιωτουνάκος τον κάλεσε να κόψει κάτι κυπαρίσσια στο νεκροταφείο. Παλιά υπήρχε μία μάντρα δίπλα από τη σημερινή παλιά πύλη του νεκροταφείου του Ξηροκαμπίου. Εκεί στο μέσα μέρος υπήρχαν κυπαρίσσια κατά μήκος της μάντρας. Υπήρχαν όμως και τάφοι. Παλιά στους τάφους έβαζαν ξύλινους σταυρούς, που έγραφαν επάνω «ενθάδε κείται» και το όνομα του θανόντος. Ο πατέρας μου είχε πάρει και τον αδελφό μου βοηθό. Του πήρε αρκετή ώρα μέχρι να βρει τη λύση να μην πέσουν τα κυπαρίσσια στους τάφους. Τελικά βγάζει όλους τους σταυρούς και τους βάζει όλους μαζί στον τοίχο στη μάντρα. Το βράδυ πήγαν οι γυναίκες να ανάψουν τα καντήλια και έγινε ο χαμός. Ο δε παπα-Γιάννης ήρθε στο σπίτι στον πατέρα μου και του λέει: Ρε Λιά, τι μου 'κανες; Έχουν πάει όλες και ουρλιάζουν. Και ο πατέρας μου του απαντά: Αφού ξέρουν όλες πού είναι θαμμένοι οι δικοί τους!

Χαρίλαου Ν. Σταρόγιαννη
Μυλοβάγενα – Μύλοι

Η περιοχή γύρω από το σπίτι του Κωνσταντίνου Πλαϊνού μέχρι κάτω το ποτάμι της Ρασίνας λεγόταν Μυλοβάγενα λόγω του προϋπάρχοντος εκεί νερόμυλου.

Πολλές φορές φέρνω στην σκέψη μου μια επίσκεψη μαζί με την μητέρα μου για να πάρουμε το άλεσμά μας από τον μύλο, όταν ήμουν μικρό παιδάκι. Φθάνοντας εκεί άκουσα μια δυνατή βοή, η οποία προήρχετο από τον καταρράκτη του νερού μέσω των βαγενιών. Αυτό με έκανε να φοβάμαι. Μπαίνοντας μέσα σε μια χαμηλοτάβανη μισοσκότεινη αίθουσα και βλέποντας μια άσπρη σκόνη να αιωρείται, φοβήθηκα ακόμα περισσότερο, με αποκορύφωμα την εμφάνιση μιας ανθρώπινης σκιάς γεμάτης αλευρόσκινη. Τελικά η ανθρώπινη αυτή σκιά ήλθε και στάθηκε δίπλα μου και άρχισε να μου χαϊδεύει τα μαλλιά του κεφαλιού μου. Καθώς μου μίλησε, κατάλαβα ότι ήταν ο παππούς μου, ο μυλωνάς του νερόμυλου, που είχε νοικιάσει τον μύλο από το μοναστήρι της Ζερμπίτσας. Εν συνεχεία μάς φόρτωσε το άλεσμα στο ζώο μας, που είχαμε δέσει έξωθεν του νερόμυλου σε ένα χοντρό ξύλινο πάσαλο που είχε τοποθετήσει ο μυλωνάς για αυτόν τον σκοπό, ανέβασε κι εμένα πάνω στο σαμάρι του ζώου ανάμεσα στα δυο σακιά με το αλεύρι και πήραμε με την μητέρα μου τον δρόμο της επιστροφής, γεγονός που με έκανε να νιώσω μεγάλη ανακούφιση από τον φόβο που με είχε καταλάβει μέσα στον μύλο.

Αργότερα, όταν ήμουν πολύ μεγαλύτερο παιδί, ρωτούσα πλέον τον παππού μου να μου εξηγήσει όλη τη διαδικασία και τη λειτουργία του μύλου. Μου έλεγε ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα του μυλωνά ήταν το νερό, το οποίο ήταν η κινητήριος δύναμις για να δουλέψει ο μύλος. Το νερό ερχόταν στον μύλο μέσω ενός μεγάλου χωματαύλακου, το λεγόμενο Μυλαύλακο. Ξεκινούσε ακριβώς κάτω από την καμάρα του Ελληνικού Γεφυριού. Εκεί δηλαδή ήταν η νερόδεση. Μου έλεγε ακόμη: Για να γίνει η εκτροπή του νερού, ανέβαινα στα βράχια και έκοβα σχίνα και πουρνάρια και τα τοποθετούσα μέσα στο νερό του ποταμιού, πλακώνοντάς τα με μεγάλες πέτρες, και προσευχόμουν στον θεό, κάνοντας τον σταυρό μου, να μην κατεβάξει τακτικά το ποτάμι και μου παρασύρει την νερόδεση και φτου και από την αρχή. Κάπως έτσι πρέπει να προέκυψε και η παροιμία «Όλοι κλαίν' τον τόνο τους και ο μυλωνάς το αυλάκι». Το μυλαύλακο με το άφθονο νερό περνούσε πάνω από μια τσιμεντένια γέφυρα ακριβώς πριν και πάνω από τον μύλο, ούτως ώστε να μην κλείσει ο δρόμος και να σχηματιστεί το κατάλληλο ύψος. Παλιότερα, πριν από τα τσιμέντα, η γέφυρα ήταν κατασκευασμένη με χοντρές δάδινες σανίδες. Επάνω στην γέφυρα κάπου στο μέσον υπήρχε ένα διάζωμα για να μοιράζει ο μυλωνάς το νερό όπως αυτός ήθελε, πριν αυτό πέσει στα βαρέλια. Τα βαγένια με μεγάλο άνοιγμα και ύψος ήταν από χοντρή λαμαρίνα με πολλά εξωτερικά μεταλλικά δαχτυλίδια για να αντέχουν την πίεση του νερού. Από αυτά προήλθε η ονομασία Μυλοβάγενα. Το νερό με μεγάλη πίεση και δύναμη έπεφτε μέσω του βαγενιού στην φτερωτή, η οποία ήταν ένας έλικας από δάδινες χοντρές σανίδες, τις οποίες ο μυλωνάς προμηθευόταν από τους υλοτόμους της Κουμουστάς. Η δυνατή πτώση του νερού περιέστρεφε συνεχώς την φτερωτή, της οποίας ένας άξονας γυρνούσε το πάνω οριζόντιο κυλινδρικό μυλολίθαρο. Το κάτω πετρολίθαρο έμενε σταθερό. Το σιτάρι το έριχνε ο μυλωνάς από μια τρύπα στο κέντρο της πάνω περιστρεφόμενης μυλόπετρας. Με την κίνηση αυτή το σιτάρι έσπαγε, συντριβόταν ανάμεσα στις δύο

μυλόπετρες και γινόταν αλεύρι. Ο παραγωγός πλήρωνε δικαίωμα στον μυλωνά 8-10% επί της ποσότητας του αλευριού, όπως ακριβώς γίνεται και στα σημερινά ελαιοτριβεία.

Η περιοχή του νερόμυλου λίγο μετά το 1950 επωλήθη από την ηγουμένη της μονής Νυμφοδώρα, προκειμένου να κτιστεί το οίκημα που στέγασε τους αργαλιούς και σήμερα είναι το αρχονταρίκι της μονής. Ο μύλος με όλον τον γύρω χώρο αγοράστηκε από τον Στρατήγη Σολωμό. Ίσως ο μύλος να δούλεψε λίγο ακόμα. Άλλωστε ο νέος ιδιοκτήτης είχε δικό του αλευρόμυλο. Λίγο πριν από το 1980 ο μύλος επωλήθη εκ νέου από τον Γ. Βενετσανάκο, δημοδιδάσκαλο από την Ποταμιά, ο οποίος είχε πάρει τον μύλο από τον Σολωμό ως προίκα.

Σήμερα σε όλον αυτόν τον χώρο του μύλου και εκατέρωθεν του δρόμου υπάρχουν δύο οικίες. Σε λιγότερο από τριάντα χρόνια ο μύλος άλλαξε τέσσερις φορές χέρια. Έξω του μύλου υπήρχε και το ωραιότερο πηγάδι του Ξηροκαμπίου. Η εξωτερική του εμφάνιση ήταν τετράγωνη με ωραίες σμιλεμένες πέτρες χρώματος φιστικί. Σήμερα δεν υπάρχει. Φαίνεται δεν μας άρεσε η παράδοση. Το μόνο που έχει απομείνει από τα Μυλοβάγενα είναι η πέτρινη σκάλα, που κατέβαινε στον μύλο και το πηγάδι.

Στα ελληνικά νησιά, όπου δεν υπήρχε άφθονο νερό αλλά υπήρχε αρκετός δυνατός αέρας, λειτουργούσαν οι λεγόμενοι ανεμόμυλοι. Υπάρχουν ακόμα και σήμερα μερικοί σε λειτουργία.

Σχεδόν σε όλα τα χωριά της περιοχής μας υπήρχαν και οι οικιακοί χερόμυλοι. Ήταν και αυτές δύο οριζόντιες κυλινδρικές μυλόπετρες, μικρού φυσικά μεγέθους και βάρους ώστε να μετακινούνται εύκολα. Η κάτω μυλόπετρα έμενε πάντα σταθερή και στην άκρη της πάνω υπήρχε μια μικρή τρύπα, όπου ετοποθετείτο μια ξύλινη χερολαβή, εξ ου και χερόμυλος. Στο μέσον υπήρχε μεγαλύτερη τρύπα, όπου έριχναν το στάρι. Καθώς περιστρεφόταν η πάνω μυλόπετρα, το στάρι χοντροκοβόταν, όπως ακριβώς το ήθελαν για να φτιάξουν γλυκό τραχανά και εν συνεχεία τον χειμώνα τις νόστιμες κολοκυθόπιτες στον ξυλόφουρνο του σπιτιού. Ο χερόμυλος ήταν μια μικρογραφία του νερόμυλου και, αντί για κινητήριο δύναμη το νερό, είχε την δύναμη ενός ανθρώπινου γυναικείου χεριού.

Θα είναι παράλειψη να ξεχαστεί και ο μύλος του καφέ. Πολλές φορές θυμάμαι τις γιαγιούλες, που με μια μεταλλική συσκευή, το λεγόμενο καρβουντιστήρι, καρβούντιζαν τα βράδια στο τζάκι του σπιτιού τους και μοσχοβολούσε όλη η γειτονιά από τους κόκκους του καφέ. Για να αυξήσουν την ποσότητα του καφέ και για λόγους υγείας έριχναν στο καρβουντιστήρι και σπόρους ρεβυθιού. Σήμερα οι μύλοι που έκοβαν κάποτε τον καφέ στολίζουν κάποιο ράφι ή άλλη θέση των σπιτιών ως σπουδαίες αναμνηστικές αντίκες.

Η παράδοση αναφέρει πολλές ιστορίες και παραμύθια για τους μυλωνάδες και τους νερόμυλους. Επίσης και πολλές παροιμίες, όπως: «Όλοι κλαιν' τον πόνο τους και ο μυλωνάς το αυλάκι», «Δίχως νερό ο μύλος δεν γυρίζει», «Ο καλός μύλος όλα τα αλέθει». Γράφοντας την τελευταία παροιμία, θυμήθηκα που μου έλεγε ο παππούς μου: Τα δύσκολα και φτωχά χρόνια της Κατοχής και εν συνεχεία του εμφυλίου σπαραγμού οι νερόμυλοι εκτός από σιτάρι και αραποσίτι, προκειμένου να επιβιώσουν, αναγκάστηκαν να αλέσουν ακόμα και κριθάρι, λούπινα και βελανίδια, αφού τα τελευταία τα αποξήραναν στον φούρνο. Τα τρία τελευταία είδη χωρίς ανάμειξη σιτάλευρου και αλευροσιτάλευρου έβγαζαν πολύ άσχημο μαύρο και πικρό ψωμί. Κατά τη διάρκεια της νεότερης ζωής μου είχα ακούσει πολλές φορές την φράση: «Εφαγα ή έχω φάει το πικρό ψωμί της Κατοχής».

Θεοφάνη Γ. Καλκάνη

Η αγορά μας, το κέντρο του κόσμου – – Οι εμπορικές και παραγωγικές δραστηριότητες

Η αγορά του χωριού μας είναι για μένα το πιο οικείο και αγαπητό, μετά το πατρικό μου σπίτι, μέρος του χωριού. Τα καλοκαίρια μάλιστα είναι και το «κέντρο του κόσμου» του. Όλα συμβαίνουν στην αγορά (ή στην πλατεία όπως την αποκαλούμε επίσης). Οι συναντήσεις με γνωστούς και φίλους, οι νέες γνωριμίες, οι παρέες, οι συζητήσεις, οι βόλτες, οι γιορτές και τα γλέντια... Εκεί, κάτω από τα τρία πλατάνια και τις νεραντζιές, δίπλα στη γαζία στο κέντρο της, γύρω από τα φιλόξενα τραπεζάκια των καφενείων,... από το πρωί ως αργά τα βράδια,... ή και τις νύχτες.

Η αγορά δε φαίνεται να αλλάζει χαρακτήρα ως προς τους ανθρώπους που συχάζουν εκεί. Έχει αλλάξει όμως μορφή από τότε που δημιουργήθηκε έως σήμερα, με τσιμεντοστρώσεις, πλακοστρώσεις, λιθοστρώσεις, δεντροφυτεύσεις, φωτιστικά... Κυρίως όμως έχει αλλάξει χαρακτήρα ως προς τη σύνθεση των καταστημάτων και τις εμπορικές δραστηριότητες των κατοίκων και των επισκεπτών της στον ευρύτερο χώρο της.

Με βάση ένα σημείωμα που είχε δημοσιευτεί, σε συνέχειες, στα πρώτα φύλλα της εφημερίδας μας (από το πρώτο έως το πέμπτο τεύχος των ετών 1966-70), στον ευρύτερο χώρο της αγοράς λειτουργούσαν τότε: πολλά καφενεία και εστιατόρια ή ταβέρνες, οινοπωλεία που ήταν και οινοποιεία (σε υπόγεια), περίπτερο (πάντα), παζάρι αγροτικών προϊόντων και ζώων (μια φορά την εβδομάδα), φαρμακείο (πάντα), ιατρεία, δικηγορικά γραφεία, ταχυδρομείο και τηλεφωνείο, τράπεζα (παλαιότερα), κλειστή αίθουσα κινηματογράφου, σχολή χορού, βιβλιοπωλείο, φωτογραφείο, κουρεία, κομμωτήρια, παντοπωλεία, τυροκομεία, καφεκοπτεία, καταστήματα γεωργικών φαρμάκων, πρατήριο ξηρών σύκων, καταστήματα υφασμάτων και ρούχων, ραφεία, υποδηματοποιεία και υποδηματοπωλεία, συνεργείο ποδηλάτων και φαναρτζίδικο, σιδεράδικα, ξυλουργεία και επιπλοποιεία, σαγματοποιείο, ...

Οι εμπορικές δραστηριότητες σε καταστήματα πώλησης αγαθών και υπηρεσιών, όπως και τα ίδια τα καταστήματα, έχουν μειωθεί δραστικά σήμερα, ενώ οι παραγωγικές δραστηριότητες και τα εργαστήρια κατασκευής αγαθών έχουν εξαφανιστεί.

Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα, τα υποδηματοπωλεία που ήταν κάποτε και υποδηματοποιεία, τα γνωστά μας «τσαγκάρικα» που κατά κύριο λόγο επισκευάζαν ή και κατασκεύαζαν εξ αρχής παπούτσια «επί παραγγελία» και πάνω «στα μέτρα» του πελάτη. Οι συνήθως πολυπληθείς τότε οικογένειες της περιοχής, αγροτικές ή εργατικές οι περισσότερες, εξασφάλιζαν και συντηρούσαν πελατεία για πολλά τσαγκάρικα, με τις χαμηλές τιμές τους. Η απαίτηση για αντοχή ήταν το κύριο ζητούμενο, ενώ οι επιλογές σχεδίων περιορισμένες σε σχέση με σήμερα.

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό παράδειγμα, τα οινοποιεία πέραν των οινοπωλείων. Σε πολλά υπόγεια υπήρχαν βαρέλια (ή βαγένια) για το «βράσιμο» του μούστου που γινόταν με τη βοήθεια των οδηγίων κάποιου οινολόγου της Σπάρτης ή εμπειρικών συνταγών. Το κρασί πουλιόταν συνήθως στο ισόγειο ή αγοραζόταν από μερακλήδες γείτονες ή και από συμπατριώτες στην Αθήνα, αν έφτανε ως εκεί σε καλή κατάσταση.

Αιμιλίας Π. Ρηγάκου
Η ελιά στη Φάριδα

Στη Φάριδα και γενικότερα στη Λακωνία υπήρχαν και υπάρχουν τεράστιες εκτάσεις ελαιώνων που στην πλειοψηφία τους ανήκουν σε ιδιώτες. Η περιοχή μας έχει μεγάλη παράδοση στην καλλιέργεια, τη συγκομιδή και την παραγωγή βρώσιμων ελιών και ελαιολάδου από τις σημαντικότερες ελληνικές ποικιλίες ελιάς από αρχαιοτάτων χρόνων. Στην ευρύτερη περιοχή του Ξηροκαμπίου (Μούσγα) υπάρχει μία γνωστή υπεραιώνobia ελιά.

Τοπικές ποικιλίες ελιάς

Η Λακωνία έχει πολλές γηγενείς ποικιλίες ελιάς, όπως οι: Κορωνέικη, Καλαμών, Αθηνολιά (Μαστοειδής η κοινή), Μουρτολιά (Σμερτολιά), Κουτσουρελιά, Κακούρη, Μανιάτικη, Ασπρολιά.

Στην περιοχή της Φάριδος κυριαρχεί η καλλιέργεια της Αθηνολιάς, της Κορωνέικης και της Καλαμών. Παρόλα αυτά, ανάμεσα στους ελαιώνες διακρίνονται διάσπαρτες ρίζες ελιών και από τις άλλες ποικιλίες που αναφέρονται παρακάτω. Πιο συγκεκριμένα:

Κορωνέικη ή Ψιλολιά ή Λαδολιά ή Κρητικιά ή Νανάκι ή Βάτσικη ή Σταφυλολιά (μικρόκαρπη ποικιλία). Ευρέως διαδεδομένη ποικιλία, κυρίως στον ελλαδικό χώρο και ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο και την Κρήτη. Παράγει ελαιόλαδο εξαιρετικής ποιότητας και έχει πολύ καλή ελαιοπεριεκτικότητα. Η συγκομιδή της γίνεται από το Νοέμβρη και μπορεί να φτάσει έως και τον Φλεβάρη.

Αθηνολιά ή Μαστοειδής η κοινή ή Τσουνάτη ή Ασπρολιά ή Μάτσα ή Ματσολιά ή Μουρατολιά (μικρόκαρπη ποικιλία). Καλλιεργείται κυρίως στα ορεινά. Παράγει ελαιόλαδο εξαιρετικής ποιότητας και συχνά αναμειγνύεται στο ελαιοτριβείο με την Κορωνέικη. Χρησιμοποιείται και για την παραγωγή βρώσιμων πράσινων σπαστών ελιών με λεμόνι. Η συγκομιδή της ξεκινάει Οκτώβριο (νοτιότερα) έως και Φεβρουάριο. Έχει πολύ καλή ελαιοπεριεκτικότητα.

Κουτσουρελιά ή Πατρινή ή Ντόπια ή Λαδολιά ή Μεσσολογγίτικη ή Ξυλολιά ή Κουτσουλιέρα ή Κατσουλιέρα (μικρόκαρπη ποικιλία). Παράγει καλής ποιότητας ελαιόλαδο. Η συγκομιδή της γίνεται από Νοέμβρη έως Γενάρη.

Μουρτολιά ή Μυρτολιά ή Σμερτολιά ή Αμμολιά (μικρόκαρπη ποικιλία). Καλλιεργείται κυρίως στο νομό Λακωνίας και ιδιαίτερα γύρω από την περιοχή της Σπάρτης. Παράγει πολύ καλής ποιότητας ελαιόλαδο. Η συγκομιδή της γίνεται Νοέμβρη έως Γενάρη. Έχει πολύ καλή ελαιοπεριεκτικότητα.

Μανιάτικη ή Χονδρολιά ή Ντόπια Γυθείου ή Ντόπια Γερολιμένα (μικρόκαρπη ποικιλία). Τα φύλλα της μοιάζουν πολύ με της Μουρτολιάς. Η συγκομιδή της γίνεται Νοέμβρη-Δεκέμβρη. Χρησιμοποιείται τόσο για την παραγωγή ελαιολάδου, όσο και ως πράσινη βρώσιμη ελιά.

Μαυρολιά (μικρόκαρπη ποικιλία). Παράγει καλής ποιότητας ελαιόλαδο και οι καρποί της είναι λίγο μεγαλύτεροι από της Κορωνέικης. Η συγκομιδή της γίνεται Οκτώβρη-Νοέμβρη, γιατί ωριμάζει γρήγορα. Έχει πολύ καλή ελαιοπεριεκτικότητα.

Τραγολιά ή Νερολιά (μικρόκαρπη ποικιλία). Καλλιεργείται σποραδικά και σε διάσπαρτα δέντρα. Παράγει καλής ποιότητας ελαιόλαδο και οι καρποί της μοιάζουν πολύ με της Κορωνέικης. Η συγκομιδή της γίνεται Νοέμβρη-Δεκέμβρη. Είναι λιγότερο παραγωγική από την Κορωνέικη.

Γαϊδουρολιά ή Αδρόκαρπη ή Ισπανική ή Αγγουράκι (αδρόκαρπη ποικιλία). Χρησιμοποιείται για ελαιόλαδο καλής ποιότητας, αλλά και για βρώσιμη πράσινη ελιά. Η συγκομιδή των καρπών γίνεται Οκτώβρη-Νοέμβρη. Είναι παραγωγική ποικιλία με καλή ελαιοπεριεκτικότητα.

Καλαμών ή Αετονυχολιά ή Κορακολιά ή Καλαματιανή ή Χονδρολιά (αδρόκαρπη ποικιλία). Καλλιεργείται κυρίως στη Λακωνία. Είναι κατάλληλη για την παραγωγή βρώσιμων ελιών εξαιρετικής ποιότητας, αλλά τελευταία έχει αποδειχθεί ότι παράγει ελαιόλαδο με υψηλό φαινολικό περιεχόμενο αν η συγκομιδή της γίνει έγκαιρα (Οκτώβριο). Η συγκομιδή της γίνεται το Νοέμβριο. Έχει τα μεγαλύτερα φύλλα από όλες τις ελληνικές ποικιλίες.

Ασπρολιά καλλωπιστική ή Λευκόκαρπος ή Χιονόκαρπος (μικρόκαρπη ποικιλία). Δεν καλλιεργείται για εμπορική χρήση. Υπάρχει σε λίγες ιδιωτικές συλλογές. Οι καρποί της έχουν κυλινδρικό σχήμα χωρίς θηλή και κατά την ωρίμανσή τους (Νοέμβριο) παίρνουν λευκό χρώμα. Έχουν χαμηλή ελαιοπεριεκτικότητα και είναι ευαίσθητοι στο ψύχος.

Παραγωγή ελαιολάδου

Η παραγωγή του ελαιόλαδου ξεκινάει με τη συγκομιδή του ελαιόκαρπου από το δέντρο ή με τη συλλογή του από το έδαφος στο οποίο έχει πέσει (χαμολόι), αφού έχει ωριμάσει. Αν ο ελαιόκαρπος είναι άγουρος, δίνει ελαιόλαδο με έντονο πράσινο χρώμα και πικρή γεύση.

Το ελαιόλαδο αποτελεί βασικό συστατικό της διατροφής του ανθρώπου εδώ και χιλιάδες χρόνια λόγω της θρεπτικής του αξίας. Η παραγωγή του ελαιόλαδου χρονολογείται πριν από τα ιστορικά χρόνια. Συγκεκριμένα στον Ελλαδικό χώρο έχουν βρεθεί αρχαιολογικά ευρήματα όπως πιεστήρια παραγωγής ελαιόλαδου καθώς και πιθάρια αποθήκευσής του, που αποδεικνύουν την οργανωμένη παραγωγή του στα προϊστορικά χρόνια.

Η παραγωγή του ελαιόλαδου παλαιότερα γινόταν με την βοήθεια μυλοπετρών. Το σύστημα αυτό αποτελούταν αρχικά από μία και μεταγενέστερα δύο παράλληλες μυλόπετρες (Τραπητής) το οποίο κυλούσε πάνω σε μια τραχιά πέτρινη λεκάνη στην οποία βρίσκονταν οι ελιές. Τις μυλόπετρες τις κινούσαν τα ζώα, όπως τα μουλάρια.

Μετά την πρώτη σύνθλιψη στο μύλο και αφού απομακρύνονταν τα κουκούτσια της ελιάς ο πολτός βυθίζονταν σε ζεστό νερό και έπειτα υποβάλλονταν σε μία δεύτερη πίεση, με την πρέσα τύπου δοκού σύνθλιψης. Έτσι το λάδι μαζί με τους υπόλοιπους χυμούς που ξεχωρίζονταν από τον πολτό, συγκεντρώνονταν σε αγγεία για να «ηρεμηθεί».

Ο διαχωρισμός του ελαιόλαδου από τους υπόλοιπους χυμούς γινόταν με διάφορες τεχνικές που βασίζονταν στην βαρύτητα καθώς το ελαιόλαδο είχε την ιδιότητα να είναι ελαφρύτερο από άλλα συστατικά και να επιπλέει. Έτσι το ελαιόλαδο με απλή απόχυση απομακρύνεται από τις δεξαμενές που βρίσκεται μαζί με τον πολτό ή σε μεταγενέστερες εποχές το λάδι απομακρύνεται με ειδικά αγγεία – διαχωριστήρες που έφεραν στο κάτω μέρος τους κοντά στο ύψος της βάσης, μία προχού για τη διαδοχική απελευθέρωση των υγρών. Τα φυτικά υγρά ως βαρύτερα από το λάδι έρεαν πρώτα, ενώ στη συνέχεια έρεε το λάδι που συλλέγονταν πάλι μέσω της προχού σε αγγείο ή δεξαμενές για περαιτέρω καθαρισμό.

Ενδεικτικά αναφέρω κάποια παλαιά ελαιοτριβρία της περιοχής μας για να μαθαίνουμε οι νέοι και να θυμούνται οι παλαιοί. Μέχρι περίπου το '60 τα ελαιοτριβεία δούλευαν χειροκίνητα, ενώ αργότερα έγιναν πετρελαιοκίνητα. Επίσης, οι καρποί των δέντρων μεταφέρονταν για ελαιοποίηση με τα άλογα και αργότερα με τα τρακτέρ και τα αυτοκίνητα.

Ξηροκάμπι: του Βλογιαννίτη, του Κυριακάκου και αργότερα του Σολωμού

Παλαιοπαναγιά: του Κωνσταντίνου Σγουπάκου, του Παναγιώτη Σγουπάκου, του Παναγιώτη Χαντζάκου και του Γιώργου Χαντζάκου

Ανώγεια: του Ξέπαππα

Κατσουλαίικα: της οικογένειας Κατσουλάκου

Γοράνοι: του Δούκα, του Στρατάκου, του Κοκκορού, του γιατρού του Καλκάνη, του Μπάλιου

Πολοβίτσα: του Ξανθάκου

Λιαντίνα: του Νικολακάκου, το Κασταναίικο

Παρασκευή βρώσιμων ελιών

Ακόμα και σήμερα, η παρασκευή των βρώσιμων ελιών γίνεται με τον παραδοσιακό τρόπο στις περισσότερες οικίες και με ανάλογο τρόπο σε επαγγελματικά παρασκευαστήρια στην ευρύτερη περιοχή της Σπάρτης. Πιο συγκεκριμένα:

Καλαμών-Χαρακολιές: Μετά τη συγκομιδή τους χαράσσονται και τοποθετούνται σε δοχεία με νερό στα οποία εισάγεται ένας πάνινος σάκος με (10%) αλάτι για περίπου ένα μήνα. Μετά την απομάκρυνση του νερού, ξεπλένονται και τοποθετούνται σε ξίδι για κάποιες ώρες ανάλογα με το πόσο δυνατό είναι το ξίδι, αλλά και πόσο ξιδάτες τις θέλει ο καταναλωτής. Τέλος, τοποθετούνται σε δοχεία και τους προστίθεται λάδι.

Καλαμών-Θρουμπάτες: Μετά τη συγκομιδή τους τοποθετούνται σε πάνινους σάκους με 10% αλάτι και χυμούς από εσπεριδοειδή (νεράντζια, πορτοκάλια, περγαμόντα, λεμόνια) και ξεπλένονται με νερό, ενώ πάνω από το σάκο τοποθετείται μία μεγάλη

πέτρα. Με αυτόν τον τρόπο, απομακρύνονται τα ζουμιά των ελιών και αυτές ζαρώνουν. Τέλος, τοποθετούνται σε δοχεία με θρούμπη και λάδι.

Αθηνολιές-σπαστές: Αρχικά, σπάζονται ελαφρώς με μία πέτρα και στη συνέχεια «ξενερώνονται» μέχρι να ξεπικρίσουν, αλλάζοντας τους συχνά το νερό, στο οποίο είναι τοποθετημένες, ενώ στο δοχείο με το νερό έχει προστεθεί άλμη, χυμός λεμονιού και φέτες από λεμόνι. Όταν ξεπικρίσουν, τοποθετούνται σε δοχεία με την άλμη σε νερό, λάδι και λεμόνι.

Παναγιώτη Δ. Χριστοφιλάκου
Τα τάματα του Κουσομήτρου

Στην εορτή του Προφήτη Ηλία ο Δημήτριος Παναγάκος (Κουσομήτρος), ένας ιδιαίτερος και ξεχωριστός Ανωγειάτης, γνωστός για τις πλάκες του και τον εύθυμο χαρακτήρα του, ανέβηκε μαζί με άλλους φίλους του την παραμονή στην κορυφή του «αγαθού γέροντα», όπως αποκαλούσε τον Ταΰγετο ο σπουδαίος συμπατριώτης μας Νικηφόρος Βρεττάκος, τηρώντας έτσι τη μακραίωνη παράδοση. Παρακολούθησε λοιπόν την ξεχωριστή πρωινή Θεία Λειτουργία και, μόλις τέλειωσε με την αυγή, αφού είχε πει λίγο κρασάκι με τη παρέα του, πήγε να μιλήσει στον παπούλη από την Καλαμάτα. Ήθελε κάτι να του πει... (Ακολουθεί αυτούσιος ο διάλογος)

-Πάτερ μου, εγώ ξέρετε έκανα ένα τάμα και, όπως γνωρίζετε, τα τάματα είναι ιερά και πρέπει να εκπληρώνονται.

-Ναι, ευλογημένε, έχεις δίκιο.

-Θέλω λοιπόν να με βοηθήσεις.

-Ναι, παιδάκι μου, αν μπορώ, βεβαίως. Τι τάμα έκανες;

-Να... πάτερ μου..., έκανα τάμα να με βοηθήσεις να πάρω την είσπραξη από τη γιορτή σήμερα.

Ο παπούλης τά 'χασε αρχικά.

-Όχι, όχι, ευλογημένε, όχι τέτοια!!!...

Μετά βέβαια άρχισαν να γελούν, καταλαβαίνοντας πως ο μπαρμπα-Δημήτρης αστειευόταν. Ο παπούλης του είπε, για το τυπικό, πώς δυστυχώς δεν μπορούσε να τον βοηθήσει στο ιδιαίτερο αυτό τάμα του.

Μια άλλη λοιπόν φορά, ήθελε να πάει στην εκκλησιά, αλλά είχε μόνο ένα παπούτσι γιατί το άλλο ήταν σχισμένο και δεν είχε προλάβει να το φτιάξει. Τι να κάνει, τι να κάνει... ε, αποφάσισε να βγάλει και το άλλο και να πάει ξυπόλητος... έτσι, λέει, θα νομίσουν ότι το έχω τάμα και όχι ότι δεν έχω παπούτσια!!!

Σοφίας Βουτσάκη
Το Βόρειο Νεκροταφείο στον Άγιο Βασίλειο
Δέκα χρόνια μετά

Έχουν περάσει δέκα χρόνια σχεδόν από τον Αύγουστο του 2010, όταν ανακαλύφθηκε σχεδόν τυχαία το Βόρειο Νεκροταφείο στον Άγιο Βασίλειο. Η ανασκαφή στον Άγιο Βασίλειο είχε αρχίσει ήδη από το 2009, είχαν ήδη βρεθεί πινακίδες «Γραμμικής Β» – δηλαδή μικρές πήλινες πινακίδες με τα λογιστικά του παλατιού, που είναι πολύ σημαντικές γιατί μάς λένε πώς λειτουργούσε το παλάτι, αλλά και γιατί είναι γραμμένες σε μία πρώιμη μορφή της ελληνικής γλώσσας. Όταν βλέπουμε αυτές τις πινακίδες συνειδητοποιούμε ότι πριν τρισήμιση χιλιάδες χρόνια στον Άγιο Βασίλειο μιλούσαν την ίδια γλώσσα με εμάς. Και συνειδητοποιούμε ότι, αν μπορούσαμε να ταξιδέψουμε στον χρόνο, θα μπορούσαμε να συνεννοηθούμε με τους μακρινούς μας προγόνους που ζούσαν εκεί το 1400 π.Χ. – τότε ήταν το παλάτι στον Άγιο Βασίλειο.

Το 2010 είχαν ήδη βρεθεί πλούσια ευρήματα, όπως τα ξίφη στο μεγάλο κτίριο¹ στην κορυφή του λόφου, και όλος ο κόσμος είχε αρχίσει να πεύθεται ότι – επιτέλους!! – είχε βρεθεί το παλάτι της μυκηναϊκής Λακωνίας. Συνήθως τα μυκηναϊκά παλάτια έχουν γερά οχυρωματικά τείχη – όπως π.χ. στις Μυκήνες ή στην Τίρυνθα στην Αργολίδα, όπου οι οχυρωμένες ακροπόλεις δεσπόζουν στο τοπίο. Για τον λόγο αυτό, η ομάδα των αρχαιολόγων με διευθύντρια την Αδαμαντία Βασιλογάμβρου ερεύνησε τη βόρεια άκρη του λόφου, εκεί που η πλαγιά είναι απότομη. Οχυρωματικό τείχος δεν βρέθηκε (μάλλον ο Άγιος Βασίλειος δεν είχε οχύρωση²), βρέθηκε όμως το νεκροταφείο. Στην αρχαιολογία παίζει ρόλο και η τύχη ...

Να σάς θυμίσω τα βασικά για το Βόρειο Νεκροταφείο (Εικ. 1). Το νεκροταφείο είναι στη βόρεια πλευρά του λόφου, αριστερά από τον χωματόδρομο που πάει στην εκκλησία του Αγίου Βασιλείου. Είναι κοντά στον αρχαίο οικισμό, μόλις 50 μέτρα από το κτίριο όπου βρέθηκαν τα ξίφη, και που πρέπει να ήταν μέρος του παλατιού. Το νεκροταφείο όμως ανήκει στην περίοδο πριν χτιστεί το παλάτι, την εποχή που ονομάζουμε πρώιμη μυκηναϊκή (περίπου 1700-1500 π.Χ.). Δηλαδή την εποχή που ήταν σε χρήση, στην κορυφή του λόφου δεν υψωνόταν το παλάτι, αλλά ένα χωριό, που όμως φαίνεται ότι ήδη εκείνη την εποχή είχε αρχίσει σιγά-σιγά να γίνεται το κέντρο της περιοχής. Η ανασκαφή στο παλάτι δεν έχει προχωρήσει σε αρκετό βάθος και έτσι ξέρουμε λίγα για αυτή την πρώιμη εποχή, αλλά ήδη τότε πρέπει να υπήρχε κάποιο μεγάλο ή πλούσιο κτίριο κάτω από το κτίριο Α. Ίσως δεν είναι σύμπτωση ότι εκείνη την περίοδο, άλλοι μεγάλοι οικισμοί στη Λακωνία, π.χ. ο Άγιος Στέφανος στο Έλος κοντά στη Σκάλα ή το Γεράκι στα ριζά του Πάρωνα, εγκαταλείπονται εντελώς ή παρακαμάζουν. Γι' αυτό είναι σημαντικό το Βόρειο Νεκροταφείο: Γιατί μας δίνει πληροφορίες για αυτή την εποχή που αλλάζει η κοινωνία και μπαίνουν τα θεμέλια του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Το νεκροταφείο αποτελείται είναι μια συστάδα τάφων (βρήκαμε 22 τάφους – αλλά σίγουρα θα υπήρχαν περισσότεροι, που θα καταστράφηκαν από το όργωμα ή το

¹ Που το λέμε το κτίριο Α, επειδή ήταν το πρώτο που βρέθηκε στην ανασκαφή.

² Το γιατί δεν είχε οχυρωματικό τείχος ο Άγιος Βασίλειος είναι ένα ενδιαφέρον ερώτημα, που μπορούμε να το συζητήσουμε σε ένα επόμενο τεύχος.

χωριό που χτίστηκε πάνω στο μυκηναϊκό παλάτι την εποχή περίπου που άκμαζε ο Μυστράς. Όλοι σχεδόν είναι χτιστοί τάφοι (Εικ. 2), φτιαγμένοι με πέτρες ποταμίσιες από το ρέμα στα ριζά του λόφου. Μερικοί όμως ήταν πολύ καλοχτισμένοι, με σχιστολιθικές πλάκες (Εικ. 3) και όλοι ήταν σκεπασμένοι με μεγάλες, βαρείες πλάκες από φυλλίτη, που για να τις σηκώσουμε χρειαζόμασταν τέσσερις εργάτες (Εικ. 4). Σχιστόλιθος και φυλλίτης δεν βρίσκονται κοντά στον λόφο του Αγ. Βασιλείου, ούτε στην κοιλάδα του Ευρώτα, παρά μόνο στις χαράδρες του Ταΰγετου. Άρα για να χτίσουν τους τάφους χρειάστηκε να κουβαλήσουν τις πέτρες από τον Ταΰγετο - μάλλον θα τις έσυραν με ζώα σε κάρα. Δηλαδή οι τάφοι θέλαν κόπο και δουλειά πολλή για να χτιστούν. Χρειαζόνταν όμως κάτι ακόμη, οργάνωση. Έπρεπε να οργανωθεί μια ομάδα ανθρώπων, να πάνε στον Ταΰγετο, να βρουν πού μπορεί να λατομήσουν σχιστόλιθο και φυλλίτη, να μαζέψουν, να ακονίσουν και να πάρουν μαζί τους τα εργαλεία, να οργανώσουν ζώα, κάρα και γερά σχοινιά, να εξασφαλίσουν φαγητό για τους ίδιους και τροφή για τα ζώα, γιατί η σκληρή δουλειά θα κράταγε βδομάδες. Και μετά να συνεννοηθούν με τους ανθρώπους που ζούσαν στα χωριουδάκια προς τον Ταΰγετο για να εξασφαλίσουν το πέρασμα από τη γη ή τα βοσκοτόπια τους. Αλλά έπρεπε και να μοιραστούν τη δουλειά, ο καθένας να είναι υπεύθυνος για ένα κομμάτι, αλλά και ένας να είναι ο επικεφαλής. Θα μου πείτε – τόσο κακό για αυτούς τους μικρούς, χτιστούς τάφους; Ε, δεν είναι και ο θολωτός τάφος του Βαφειού! Ναι, ίσως σε σχέση με τον θολωτό τάφο στο Βαφειό οι τάφοι στον Άγιο Βασίλειο μάς φαίνονται μικροί και άσημοι. Όμως ο εντυπωσιακός τάφος στο Βαφειό χτίστηκε εκατό με εκατονπενήντα χρόνια αργότερα ... Για τους ανθρώπους που ζούσανε στον Άγιο Βασίλειο τότε, για ανθρώπους που γνώριζαν μόνο μικρά πλινθόκτιστα σπίτια, που θάβανε τους νεκρούς τους σε μικρούς τάφους, που είχαν (ίσως) ακούσει για τα παλάτια που υπήρχαν τότε στην Κρήτη, όπως είχαν ακούσει οι παππούδες μας στις αρχές του 20ού αιώνα για τη Νέα Υόρκη, σαν κάτι μακρινό και παραμυθένιο – γι' αυτούς τους ανθρώπους, ο κόσμος άλλαξε τη στιγμή που ξεκινήσανε να κάνουν όλοι μαζί κάτι καινούργιο, τολμηρό και διαφορετικό. Ήταν η πρώτη φορά που δούλεψαν όλοι μαζί, αλλά και μάθανε να δέχονται και να δίνουν οδηγίες. Και ήταν η πρώτη φορά που πειραματίστηκαν με την πέτρα και μάθανε να τη δουλεύουν – αυτή η πείρα βοήθησε τους απογόνους τους, πάνω από έναν αιώνα αργότερα, να χτίσουν τη θολωτή οροφή στον τάφο του Βαφειού

Πέρασαν λοιπόν δέκα χρόνια από την ανασκαφή. Βέβαια δεν είναι ακριβώς δέκα χρόνια. Η ανασκαφή άρχισε μεν το 2010, αλλά τελείωσε το 2016, κράτησε δηλαδή πολύ περισσότερο απ' ό,τι είχαμε προγραμματίσει. Λέγαμε ότι θα τελειώναμε μέσα σε τρία-τέσσερα χρόνια, αλλά τελικά η ανασκαφή κράτησε επτά χρόνια (σκάβαμε βέβαια μόνο περίπου ένα μήνα τον χρόνο). Ο κύριος λόγος ήταν ο μεγάλος κτιστός τάφος που βρήκαμε (Εικ. 5) – ενώ οι τάφοι εκείνη την εποχή συνήθως περιέχουν έναν ή δύο ανθρώπους, ή το πολύ τέσσερις με πέντε, ο τάφος αυτός περιείχε πάνω από είκοσι επτά ταφές. Και μόλις αφαιρέσαμε όλες τις ταφές και νομίζαμε ότι η ανασκαφή είχε τελειώσει, ανακαλύψαμε δίπλα στον μεγάλο τάφο έναν μικρό λάκκο με άλλες επτά ταφές μέσα. Που σήμαινε βέβαια άλλον έναν χρόνο ανασκαφή

Δεν είναι όμως μόνον η ανασκαφή που κρατάει πολύ. Στην πραγματικότητα, αυτό είναι μόνο το πρώτο στάδιο. Όταν τελειώσει η ανασκαφή, όταν σκεπαστούν τα αρχαία (γιατί έτσι προστατεύονται καλύτερα), όταν μοιάζει σαν να μην συμβαίνει τίποτα, τότε αρχίζει για τους αρχαιολόγους η πιο σοβαρή και σημαντική δουλειά. Τότε αρχίζει η μελέτη, οι αναλύσεις, το διάβασμα, το γράψιμο ... Η αρχαιολογία είναι μία

επιστήμη που προχωράει αργά και μεθοδικά, θέλει κόπο και υπομονή, κυρίως θέλει πολύ χρόνο. Να το πω απλά, ένας μήνας ανασκαφή σημαίνει τουλάχιστον τρία χρόνια μελέτη....

Ας ξαναγυρίσουμε στο Βόρειο Νεκροταφείο. Η χρονολόγηση όπως είπαμε είναι σημαντική. Τώρα ξέρουμε ακριβώς πότε χρησιμοποιείται το νεκροταφείο: από το 1700 μέχρι το 1500 π.Χ., δηλαδή ακριβώς την περίοδο πριν χτιστεί το παλάτι, άρα την εποχή που ήδη ήταν σε εξέλιξη οι κοινωνικές αλλαγές που έφεραν τα μυκηναϊκά παλάτια. Είναι η εποχή που φυσάει ο αέρας αλλαγής που έλεγα σε ένα προηγούμενο τεύχος στη Φάριδα του 2015. Τώρα ξέρουμε ότι οι άνθρωποι που θάφτηκαν στο Βόρειο Νεκροταφείο ζήσαν όλες αυτές τις σημαντικές αλλαγές – σαν τους γονείς μας που ζήσαν πολέμους, εμφύλιο, μετανάστευση, ξεσπίτωμα, αλλά και την απρόσμενη πρόοδο από τη δεκαετία του 60 και μετά. Ξέρουμε όμως και κάτι άλλο σημαντικό: Όταν εγκαταλείφθηκε το νεκροταφείο, λίγο πριν χτιστεί το παλάτι και η πόλη γύρω του, οι κάτοικοι δεν το ξέχασαν, μέχρι και δυο αιώνες αργότερα και παραπάνω, σέβονταν τον χώρο του νεκροταφείου και δεν χτίσαν σπίτια πάνω του, παρά μόνο στην άκρη-άκρη του νεκροταφείου, πέρα από τους τάφους. Ακόμη και εκείνη την εποχή χρησιμοποιούσαν ακόμη το νεκροταφείο, αλλά σπάνια – και μόνο για μικρά μωρά, σαν και τα δύο που θάψανε μαζί γύρω στο 1250 π.Χ. σε έναν μικρό λάκκο, δίπλα σε έναν από τους παλιούς τάφους (Εικ. 6). Είναι σαν να θέλανε να ακουμπήσουν τα παιδιά τους στον χώρο αυτό τον αγαπημένο, σαν να ήθελαν να τα εμπιστευτούν στην προστασία των προ-γιαγιάδων και των προ-παππούδων, που ίσως ακόμη τους θυμόντουσαν και τους μνημονεύαν. Στην αρχαιολογία βρισκόμαστε πότε-πότε αντιμέτωποι όχι μόνο με τα αντικείμενα, τα σπασμένα κανάτια και τους τοίχους ρημαγμένων σπιτιών, αλλά και με τον πόνο και τα συναισθήματα των ανθρώπων, που ζήσαν τρεις χιλιάδες χρόνια πριν. Αυτό είναι που κάνει τη δουλειά μας τόσο όμορφη.

Η χρονολόγηση λοιπόν είναι σημαντική. Είναι όμως μόνο ένα από τα πολλά ερωτήματα με τα οποία ξεκινήσαμε. Το κύριο ερώτημα που θέλουμε να λύσουμε είναι: Ποιοι είναι αυτοί οι άνθρωποι που θάφτηκαν στο Βόρειο Νεκροταφείο; Τι ξέρουμε γι' αυτούς; Πώς ζούσαν, πώς ήταν οργανωμένη η κοινωνία τους, από πού ήρθαν; Σ' αυτό το άρθρο όμως δεν θα παρουσιάσω τα τελικά αποτελέσματα, γιατί οι έρευνες και οι μελέτες μας δεν έχουν τελειώσει ακόμη. Θα σας αποκαλύψω όμως ένα σημαντικό αποτέλεσμα: οι αναλύσεις που κάναμε στους σκελετούς του Βόρειο Νεκροταφείου δείχνουν (είναι σχεδόν σίγουρο, έστω κι αν δεν έχει ακόμη τελειώσει η έρευνα) ότι οι άνθρωποι ήταν ντόπιοι, ότι ζήσαν και μεγάλωσαν δηλαδή στην περιοχή γύρω από τον Άγιο Βασίλειο. Μπορούμε να τους φανταστούμε κάθε πρωί, πηγαίνοντας στα χωράφια τους, να αγναντεύουν την κοιλάδα του Ευρώτα και τις κορφές του Ταυγέτου...

Στο αρθράκι αυτό ήθελα πιο πολύ να σάς περιγράψω πώς δουλεύουμε, και πώς προχωράει σιγά-σιγά η έρευνά μας. Αυτή τη στιγμή που διαβάσετε αυτό το άρθρο, επιστήμονες στην Ελλάδα, τη Γερμανία, την Ολλανδία, τη Δανία, την Αγγλία και την Ιρλανδία μελετάνε, μετράνε, σχεδιάζουν, διαβάζουν, συζητάνε και γράφουν για τον Άγιο Βασίλειο και για το Βόρειο Νεκροταφείο. Αυτό από μόνο του δείχνει πόσο σημαντικός είναι ο Άγιος Βασίλειος, κυρίως το παλάτι βέβαια, αλλά και το λιγότερο εντυπωσιακό Βόρειο Νεκροταφείο. Όλη η επιστημονική κοινότητα περιμένει να μάθει για τον Άγιο Βασίλειο και τα πρώτα άρθρα που έχουμε γράψει διαβάστηκαν με πολύ ενδιαφέρον.

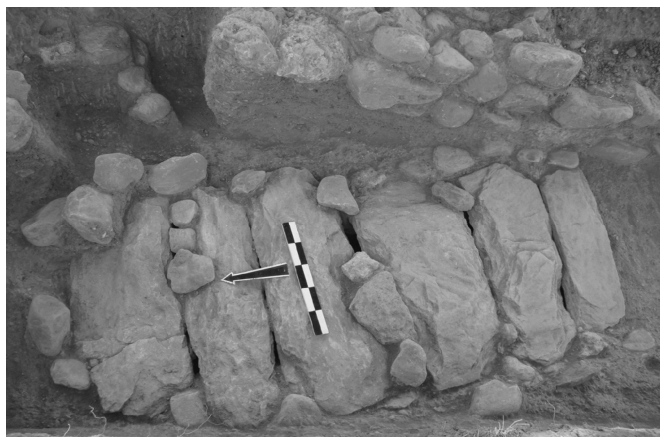
Εικ. 1. Το Βόρειο Νεκροταφείο (φωτογραφία Β. Γεωργιάδης)

Εικ. 2. Τάφοι στο Βόρειο Νεκροταφείο (φωτογραφία Β. Γεωργιάδης)

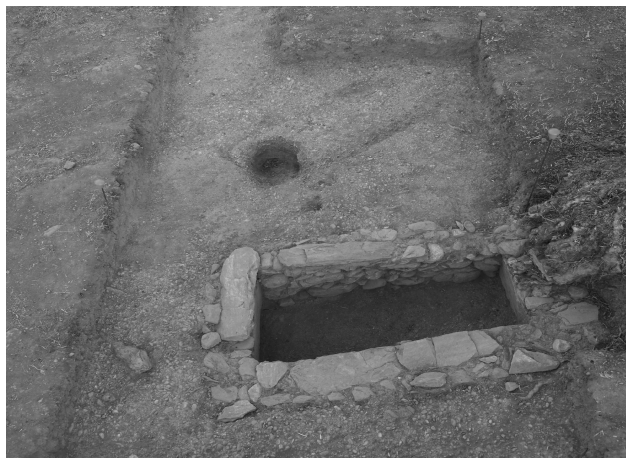
Εικ 3. Τάφος χτισμένος με σχιστολιθικές πλάκες (φωτογραφία Β. Γεωργιάδης)

Εικ. 4. Τάφος σκεπασμένος με βαρείες πλάκες (φωτογραφία Β. Γεωργιάδης)

Εικ. 5. Ο μεγάλος τάφος (φωτογραφία Β. Γεωργιάδης)

Εικ. 6. Μικρός λάκκος με δυο μωρά δίπλα σε παλιό τάφο (φωτογραφία Β. Γεωργιάδης)

Γεωργίου Θεοφ. Καλκάνη

Πολιτισμική σύγκρουση ή συμπόρευση Ανατολής και Δύσης στην περιοχή μας (:)

Παρά τον βαρύγδουπο ή σοβαροφανή του τίτλο, το σημείωμα αυτό δεν αναφέρεται προφανώς –λόγω του μεγέθους του ή του συντάκτη του– σε κάποια ειδική συστηματική μελέτη που απαντά στο ερώτημα που τίθεται. Πρόκειται για μια σύντομη αναφορά σε απόψεις και συνήθειες ή συμπεριφορές συμπατριωτών μας που δημιουργούν ή δικαιολογούν τον προβληματισμό και το ερώτημα του τίτλου.

Το σημείωμα περιορίζεται σε χαρακτηριστικές και ενδεικτικές συμπεριφορές που φανερόνουν την προσκόλληση μερικών συμπατριωτών μας στις παραδόσεις και τις πρακτικές της άλλοτε νοηλικής και τρυφηλής αλλά –πάντα– βραδυπορούσας και αναχρονιστικής Ανατολής των οθωμανικών χρόνων. Άλλες συμπεριφορές, άλλων ή και των ίδιων συμπατριωτών μας, φαίνεται να τους φέρνουν πιο κοντά στη Δύση και να προτιμούν τον ορθολογισμό και την –πάντα– σπείδουσα και ανοιχτή σε αλλαγές νεωτερικότητά της, ιδίως μετά την μεγάλη επανάσταση του 21.

Οι απόψεις και οι συμπεριφορές αυτές έχουν καταγραφεί τα τελευταία χρόνια, ως «παραδείγματα», με ειδησεογραφικό ή και ευθυμογραφικό τρόπο, ίσως έχουν δε και κάποια ηθογραφική αξία, χωρίς γενικεύσεις και σε άλλες περιοχές.

Πριν λίγα χρόνια συμπατριώτης μας γιατρός συναντά στο πανηγύρι της Γόλας συμμαθητή του από το δημοτικό σχολείο που, όπως παρατηρεί, κουτσαίνει. Ο γιατρός, όταν μαθαίνει ότι ο συμμαθητής του είχε σπάσει το πόδι του, ρωτάει –από ενδιαφέρον– ποιος ορθοπαιδικός γιατρός το φρόντισε. Η απάντηση ήταν αποκαλυπτική και σοκαριστική: «δεν πήγα σε γιατρό, μου το έφτιαξε ο Βλάχος», όπως αποκαλούσαν παλαιότερα τους πρακτικούς «γιατρούς» στην περιοχή. Η προσκόλληση σε τέτοιους άσχετους κομπογιαννίτες προδίδει την αντοχή των βαθιά ριζωμένων πρακτικών της Ανατολής που αντανάκλουν την καχυποψία ή και την εχθρότητα των οθωμανών στη δυτική επιστήμη. Συγχρόνως, όμως, υπάρχει και η αντίφαση. Ο συμμαθητής του γιατρού είχε γύρω του παιδιά, ανήψια και πολλούς συγχωριανούς του που είχαν σπουδάσει ή σπούδαζαν Ιατρική στη χώρα μας ή και στο εξωτερικό, με θυσίες των οικογενειών τους. Αυτό δείχνει την εμπιστοσύνη των πολλών στην επιστήμη (...).

Μερικά χρόνια νωρίτερα, σε καμπίσιο χωριό της περιοχής γινόταν γαμήλιο γλέντι στο σπίτι μιας νέας νύφης από το χωριό. Ο γαμπρός καταγόταν από ορεινό χωριό της περιοχής. Μετά το φαγητό άρχισε το γλέντι. Πρωτοξεκίνησαν οι ορεινοί συμπέθεροι με παραδοσιακά τραγούδια της τάβλας και μετά, στον μικρό χώρο του σπιτιού, με καλαματιανά και «επιτόπια» τσάμικα. Οι συμπέθεροι από την πλευρά της νύφης συνέχισαν, με τη σειρά τους, τον χορό, με δυτικόφερνα «αγκαλιαστά» τανγκό που χόρευαν υπό τους ήχους ενός ακορντεόν. Το γλέντι συνεχίστηκε έτσι, εναλλάξ και ξεχωριστά... Σήμερα, το γλέντι θα γινόταν με ανάμεικτες μουσικές και χορούς, σημάδι της αποδοχής από όλους και των δύο προτιμήσεων (...).

Στα ίδια περίπου χρόνια, ο παππούς μου έπαιζε στα γηρατεία του βιολί, με μοναδικό του ακροατή εμένα, στην σάλα του σπιτιού του όπου περνούσα όλα μου τα καλοκαίρια. Ξεκινούσε και τελείωνε με τα «κύματα του Δουνάβεως». Ο παππούς είχε μάθει να παίζει βιολί στη Νέα Υόρκη όπου, σε ηλικία δεκατριών χρόνων, τον έστειλαν μετανάστη για να δουλέψει και να «καζαντήσει»... Εκεί δούλεψε αλλά μάθαινε και βιολί, μέχρι που γύρισε στα εικοσιπέντε του. Εδώ, όλη του τη ζωή έπαιζε στο βιολί

δημοτική μουσική σε γλέντια και γάμους, όμως στα καθημερινά του ρεσιτάλ με μοναδικό του ακροατή εμένα, έπαιζε σχεδόν αποκλειστικά δυτική μουσική που προφανώς προτιμούσε. Στη σάλα, συχνά, τρύπωνε η γιαγιά με ένα μικρό ραδιοφωνάκι στα χέρια. Η γιαγιά μου ζητούσε να «της βάλω δικά μας τραγούδια» και αμανέδες που ακούγονταν στο ορεινό χωριό –στα μεσαία κύματα– από σταθμούς της Ανατολής. Στο ίδιο σπίτι, παππούς και γιαγιά προτιμούσαν διαφορετικά ακούσματα. Και γιατί όχι, λέω σήμερα (...).

Χαρακτηριστικός είναι και ο δυϊσμός που παρατηρείται στις προτιμήσεις των συμπατριωτών μας για τους δημόσιους χώρους συνάθροισης κι εστίασης. Πολλοί επιμένουν και επιλέγουν φανατικά και συστηματικά το «καφενείο», σε όλες τις μορφές του, με τις χαλαρωτικές και ατελείωτες συζητήσεις για κάθε πρόβλημα του κόσμου μας, αλλά και το «μαγειρείο» ή το «ταβερνάκι», σε όλες τις μορφές τους, όπου τα φαγητά τα βλέπεις, τα μυρίζεις και τα διαλέγεις δείχνοντάς τα. Άλλοι προτιμούν, ακόμα και όταν έχουν χρόνο, ένα «γρήγορο» ποτό ή φαγητό «στο πόδι», σε έναν καθαρό μεν αλλά χωρίς συνήθως προσωπικότητα και ζεστασιά χώρο. Μια εικόνα χαρακτηριστική των νέων ρυθμών και συνθηθειών από τη Δύση. Δύο επιλογές ή δύο νοοτροπίες που σήμερα πλέον τείνουν –και οι δύο– να είναι το ίδιο αποδεκτές από όλους και το ίδιο δημοφιλείς (...).

Τέλος, χαρακτηριστικότερη είναι η διαφορά που όλοι διαπιστώνουμε στους δεσμούς μεταξύ των μελών των οικογενειών αλλά και μεταξύ συγγενικών οικογενειών στη μεσογειακή Ανατολή και τη βόρεια Ευρώπη ή αλλού στη Δύση. Στην πρώτη, οι άνθρωποι «αγαπούν την μάνα τους» –και το δείχνουν–, στη δεύτερη οι συγγενικοί δεσμοί είναι περισσότερο κοινωνικοί και λιγότερο έκδηλοι^(*). Ευτυχώς, εξακολουθούμε να «αγαπάμε τη μάνα μας» –και να το δείχνουμε–, χωρίς ίσως τις υπερβολές του παρελθόντος με τις βεντέτες και τους γδικιωμούς (...).

Πολιτισμική, λοιπόν, σύγκρουση ή συμπόρευση Ανατολής και Δύσης; Η αντιπαράθεση που πράγματι υπήρχε φαίνεται να οδηγείται σε μία αποδεκτή από όλους συμπόρευση των δύο νοοτροπιών. Συμπόρευση τελικά... και μας αρέσει.

.....* 0 " 055" " +
"
"
"

(*) Ενισχυτικό των παραπάνω απόψεων είναι και το απόσπασμα επιστολής συμπατριώτη μας φοιτητή αμερικάνικου πανεπιστημίου προς τους γονείς του: «... Αναρωτιέστε και ανησυχείτε, μου γράφετε, πώς θα περάσω μόνος μου τις ημέρες της Λαμπρής που πλησιάζει. Θα πάω στις θείας Ελένης, στη Νέα Υόρκη, το απόγευμα του Μ. Σαββάτου, ταξιδεύοντας μόνο λίγες ώρες με το αυτοκίνητο από τη Βοστώνη. Με περιμένουν. Εκτός από όλα τα παραδοσιακά φαγητά που θα ετοιμάσει η θεία, της παρήγγειλα και μπαρδουνιώτικο. Μου είπε ότι το θυμάται από τη γιαγιά που το μαγείρευε στο χωριό. Την Κυριακή του Πάσχα θα γυρίσω στη Βοστώνη για να προλάβω το σουβλιστό αρνί που έχουμε κανονίσει να ψήσουμε οι Έλληνες φοιτητές του Harvard και του MIT σε ένα πάρκο. Ο καθηγητής μου –αυτός που έχει πάρει Νόμπελ– ούτε θα πάρει είδηση ότι έλειψα. Αυτός δεν καταλαβαίνει ότι και οι φοιτητές του έχουν οικογένειες και αγαπούν τις παραδόσεις της πατρίδας τους, ούτε βέβαια ότι μερικές φορές οι διδακτορικές διατριβές τους μπορούν να περιμένουν λίγες ώρες...».

I.X.Σ.

Δύο μαθητές από την Φάριδα

Συζητήθηκε στα τραπεζάκια της πλατείας μας μία τηλεοπτική συνέντευξη στην ΕΡΤ ενός παλιού συγχωριανού μας, καθηγητή τώρα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών με διεθνή πορεία και μαθητή λυκείου κάποτε στο χωριό μας. Στη συνέντευξή του έκανε αναφορά στα σχολεία του χωριού μας και σε έναν καθηγητή του των μαθηματικών που τον ώθησε να λάβει μέρος, το 1966, στον ετήσιο Πανελλήνιο Διαγωνισμό Μαθηματικών. Εκεί βραβεύτηκε με πρώτο πανελλήνιο βραβείο και πείστηκε ότι ακόμα και ένας μαθητής του χωριού μπορεί να καταφέρει οτιδήποτε. «Όλοι οι μαθητές και μαθήτριες πρέπει να διεκδικούν το αδύνατο», είπε στη συνέντευξή του.

Αυτό έκανα και εγώ, ακολουθώντας την προτροπή του συμπατριώτη μας καθηγητή και παίρνοντας μέρος (και βραβείο) ως μαθητής σε Πανελλήνιο Διαγωνισμό Πληροφορικής το 1995.

Όμως θέλω να αναφερθώ στην επίδραση και τη συμβολή των εκπαιδευτικών σε τέτοιες επιτυχίες των μαθητών / μαθητριών τους. Ειδικότερα, επαναφέρω στην μνήμη των παλαιότερων το πέρασμα από το τοπικό γυμνάσιο-λύκειο του μαθηματικού Κυριάκου Στρατάκου. Αυτός, με μεγάλη ήδη εμπειρία στην εκπαίδευση, τοποθετήθηκε στο γυμνάσιο-λύκειο του χωριού μας την περίοδο 1962-1968 και έφερε μια μεγάλη αναβάθμιση στη διδασκαλία των Μαθηματικών σε όλες τις τάξεις. Παράλληλα ενημέρωσε, προετοίμασε και μετέφερε στην Τρίπολη με το αυτοκίνητό του (ο ίδιος) τέσσερις μαθητές της γ' λυκείου για να λάβουν μέρος στον Πανελλήνιο Διαγωνισμό Μαθηματικών του 1966, δίνοντας τους μία ευκαιρία.

Παναγιώτη Γ. Λαμπρινού

Ο καιρός στα χωριά μας

Ιανουάριος

2-4: Βροχές

12: Βροχές

16: Βροχές. Χιόνισε ο Ταΰγετος και ο Πάρνωνας.

18: Η κακοκαιρία Λεάνδρος. Το χιόνι έφτασε μέχρι την Πολοβίτσα. Χιόνισε και στο Ξηροκάμπι αλλά δεν το έστρωσε.

22-23: Έντονες βροχές

26-27: Χιόνισε ξανά μέχρι την Πολοβίτσα: η 2^η φορά μέσα σε εννιά ημέρες.

Φεβρουάριος

8: Μπόρα με χαλαζόπτωση

9: Βροχές

11: Βροχές

13-14: Η κακοκαιρία «Μήδεια». Βροχές

15: Χιόνια στα γύρω ορεινά και στο Ξηροκάμπι αλλά δεν το έστρωσε.

Μάρτιος

14: Στέρεψε η Ρασίνα.

15: Βροχές. Αέρας 10 μποφόρ. Χιόνια και στα δυο βουνά.

18-19: Βροχές

23-25: Βροχές. Χιόνια και στα δυο βουνά.

Απρίλιος

24: Λασποβροχή

28: Λασποβροχή

Μάιος

1-8: Ζέστες, 36-38 βαθμούς

Ιούνιος

9: Δυνατή μπόρα

12: Δυνατή μπόρα

15: Καταιγίδα 3.00-4,30 το απόγευμα με πασπάλα στην κορυφή του Ταυγέτου

Ιούλιος

1: Η πιο ζεστή μέρα με 44 βαθμούς

Ζεστός όλος ο μήνας με καύσωνες κατά διαστήματα

Στράτη Σταρόγιαννη **Στο διάβα μου για να σε βρω**

Στο Ξηροκάμπι μια βραδιά
στ' ολόγιομο φεγγάρι
για να τη βρω πού βρίσκεται
εζήτησα τη χάρη.

Και στα Καμίνια την αυγή
ψάχνω και δεν τη βρήκα,
λίγο πιο κει στην Ποταμιά
σε κάθε σπίτι μπήκα.

Το σούρουπο μ' αντάμωσε
ψηλά στην Πολοβίτσα
και την ευχή μου έστειλα
αντίκρυ στη Ζερμπίτσα.

Και στους Γοράνους νύχτωσα,
ποια στράτα, πού να πάω;
Μήπως μ' ελπίδα ψεύτικη
τ' όνειρο κυνηγάω.

Ξάφνου αστέρι από ψηλά
προστάζει μιαν αχτίνα,
που πέφτει λίγο χαμηλά
και φαίνετ' η Λιαντίνα.

Στα σκαλοπάτια τ' Αγιωργιού
και στα λευκά ντυμένη'
προβάλλει κόρη λυγερή
τον κύρη περιμένει.

Τότε φωνή αντιλαλεί
απ' τη Μεριά την Πέρα
ξύπνα! μου λέει, φίλε μου,
χαράζει ... άλλη μέρα!

Συνδρομές

Για τη συνέχιση της έκδοσης της Φάριδος: Δημήτριος Γ. Μανιάτης 20€, Γεώργιος Σ. Ρηγάκος 10€, Ιωάννης Παρηγόρης 20€, Ηλίας Μανιατάκος 20€, Γεώργιος Μούτουλας 10€, Ηλιάνα Περλίγκα 50€, Βούλα Φραγκή - Παπαδάκη 20€, Χρήστος Φεγγαράς 10€, Ευστράτιος Ορφανάκος 50€, Βούλα Β. Ρουσάκου 10€, Χάρις Λ. Καψάλη 5€, Παναγιώτης Καλότυχος 30€, Ιωάννης Η. Βλάχος 50€, Γεώργιος Καλκάνης 130€, Κική Π. Σολωμού 25€, Γεώργιος Π. Σολωμός 25€, Δημήτριος Α. Σολωμός 20€, Ζηνοβία Προκοπίδου 10€, Δημήτριος Κ. Χριστάκος 20€, Νέλλη Σακελλαριάδου 30€, Ευστράτιος Μανιατάκος 10€, Ιωάννης Π. Κονίδης 50€, Θεόδωρος Κατσουλάκος 120€.

Της αγοράς

Τα παιδιά και ο κορονοϊός!

Η χώρα μας, όπως και όλες οι χώρες στον πλανήτη, έχει πληγεί από την πανδημία του κορονοϊού. Τον Μάρτιο του 2020, λίγο πριν από το κλείσιμο των επιχειρήσεων, των καταστημάτων, των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, αρκετοί εγκατέλειψαν τις πόλεις και πήγαν στα χωριά τους για να περάσουν την περίοδο της καραντίνας. Κάποιοι μετέβησαν και στα χωριά μας. Ανάμεσα σε αυτούς και μια τετραμελής οικογένεια με δύο παιδιά των μικρών τάξεων του δημοτικού. Δύο μήνες кара-ντίνας, χωρίς τις σχολικές υποχρεώσεις και μακριά από τους περιορισμούς της πόλης, ήταν για αυτά τα δύο παιδιά μια μακρά περίοδος ανεμελιάς και παιχνιδιού. Τον Μάιο, καθώς έληξε η καραντίνα, η εν λόγω οικογένεια επέστρεψε στην πόλη. Λίγες μέρες αργότερα το ένα από τα δύο παιδιά τηλεφώνησε στη γιαγιά του στο χωριό και τη ρώτησε με λυπημένη φωνή: Γιαγιά, πότε θα ξανάρθει ο κορονοϊός για να έρθουμε πάλι στο χωριό;

A.N.M.

Τι αναβοσβήνει, Γιάννη;

Βράδυ καλοκαιριού τη δεκαετία του 1970. Κατάμεστη η πλατεία από τους θαμώνες των καφενείων που ανταλλάσσουν χαιρετισμούς με τους περαστικούς και αυτούς που βολτάρουν. Γνωστός κουρέας της αγοράς, ιδιαίτερα αγαπητός και πλακατζής, είχε μόλις κλείσει το κουρείο του και ξεκινούσε για το σπίτι με τη συμβία του ανταλλάσσοντας πειράγματα καθώς περπατούσε.

Όμως, όπως όλοι παρατήρησαν, σε κάθε βήμα του αναβόσβηνε ένα φως ανάμεσα στα πόδια του. Φωνές και γέλια ξέσπασαν: Τι φως είναι αυτό, Γιάννη; Ο κουρέας σταμάτησε προσπαθώντας να καταλάβει. Όμως τότε σταμάτησε να αναβοσβήνει και το φως. Χωρίς να καταλαβαίνει ξεκίνησε και πάλι να περπατάει. Όμως και το φως ξεκίνησε και πάλι να αναβοσβήνει. Αυτό επαναλήφθηκε πολλές φορές ανάμεσα σε γέλια και φωνές που δεν τον άφηναν να ακούσει τι του λένε. Έτσι διέσχισε όλον τον κεντρικό δρόμο, χωρίς να συνειδητοποιεί ότι κάποιο φως αναβόσβηνε ανάμεσα στα πόδια του, αφού ένας φακός που είχε σε μια από τις τσέπες του παντελονιού του αναβόσβηνε με την κίνησή του λόγω βλάβης (...).

Χαρούμενα χρόνια, όταν δεν γελούσαμε μόνο βλέποντας τηλεόραση όπως σήμερα (αν γελάμε ...).

... τα «τριζάτα» και τα «ξίδια»

Σε άλλες σελίδες αυτού του τεύχους της εφημερίδας μας αναφέρθηκαν χαρακτηριστικά παραδείγματα παραγωγής στην αγορά μας παπουτσιών και κρασιού, πριν χρόνια, θίγοντας το θέμα των εμπορικών δραστηριοτήτων και της παραγωγικότητας στο χωριό μας, άλλοτε και τώρα.

Στα τσαγκάρικα της εποχής η ορολογία και οι διαδικασίες επισκευής ή παραγωγής των παπουτσιών είναι άγνωστες στους σημερινούς νέους: Φαλτσέτες, σουβλιά και φόλες για μπαλώματα που έκλειναν τρύπες στα δέρματα, σιδεράκια ή «πεταλάκια» μπρος και πίσω στις σόλες για καθυστέρηση της φθοράς,... Κατασκευάζαν και πούλαγαν σκαρπίνια που έμοιαζαν με τα σημερινά παπούτσια, αλλά

και βακέτες και στρατιωτικές αρβύλες από χοντρό δέρμα ή και «προκαδούρες» από κάτω...

Αντίστοιχα, στα οινοποιεία της εποχής που λειτουργούσαν (και) σε πολλά υπόγεια της αγοράς, μιλούσαν μια άγνωστη στους περισσότερους σήμερα γλώσσα που αφορούσε στα σύνεργα, στις διαδικασίες και στα «φάρμακα» για το επιτυχές βράσιμο του μούστου: Γραδόμετρα και γραδάρισμα, μεταμπισουλφίτ για τα μικρόβια, οινοταννίνη για το χρώμα, κιτρικό οξύ για την οξύτητα, ... Στο τέλος, το ξίνισμα ή ένα καλό «αγνό» κρασί...

Πολλές εύθυμες ή και πικρές ιστορίες κυκλοφορούσαν και συντηρούσαν συζητήσεις στην αγορά.

Κάποιος πελάτης ζήτησε από τον τσαγκάρη του να του κατασκευάσει παπούτσια που θα «έτριζαν» καθώς θα περπατούσε, όπως ήταν η μόδα τότε και σήμαινε κύρος και εντυπωσίαζε. Ο τσαγκάρης ζήτησε, εκτός από την αμοιβή του, να του προσκομίσει ο παραγγέλων και μια εικοσάδα αυγών, μερικά κομμάτια από παστό χοιρινό και ένα πεντοκαδιάρικο μπουκάλι κρασί ως απαραίτητα συστατικά για το τρίξιμο των παπουτσιών. Δεν γνωρίζουμε αν τα παπούτσια που κατασκευάστηκαν έτριζαν, όμως ο τσαγκάρης και οι κάλφες του γεύτηκαν και γλέντησαν με τα προσκομίδια στην απέναντι από το τσαγκάρικο ταβέρνα.

Η δεύτερη ιστορία ήταν πικρή –ή, ακριβέστερα, ξινή– και αφορά σε έναν παραδοσιακό οινοποιό που για χρόνια «έφτιαχνε» κρασί σε ένα υπόγειο της αγοράς. Μια χρονιά, του Άη-Δημητρίου, κατέβηκε στο υπόγειό του και άνοιγε ένα ένα τα βαγένια του για να δοκιμάσει το κρασί τους. Κάποια στιγμή πετάχτηκε στον δρόμο και τεντώνοντας τα ανοιχτά δάχτυλά του προς το υπόγειο φώναξε: «Να ρε ξίδια!... Δεν θα ξαναβάλω κρασί». Και δεν ξανάβαλε.

Τότε τουλάχιστον φορούσαμε «παπούτσια από τον τόπο μας» και ξέραμε τι πίναμε(!).

... να 'ρθεί για πότισμα

Καλοκαιριάτικο βράδυ στο χωριό, τη δεκαετία 1960-70. Κόσμος κάνει βόλτα στην αγορά, τα τραπεζάκια γεμάτα και ο θερινός κινηματογράφος του χωριού σε δράση.

Ξαφνικά οι θαμώνες της πλατείας αναστατώνονται από φωνές. «Ο Ξανθάκος είναι εδώ;». Κάποιοι απαντούν ότι είναι στον κινηματογράφο. Το σκηνικό επαναλαμβάνεται στον κινηματογράφο. Το έργο σταματάει. Η ίδια φωνή ακούγεται από το μεγάφωνο. «Ο Ξανθάκος είναι εδώ;» και συμπληρώνει, «να 'ρθεί για πότισμα». Το έργο ξεκινάει πάλι και ο Ξανθάκος σηκώνεται δύσθυμα από τη θέση του. Ο νεροφόρος που τον είχε καλέσει τον συνοδεύει στον μπαξέ του. Εκεί είχε φτάσει το νερό της άρδευσης από το αλάκι και είχε έρθει η σειρά του να ποτίσει.

Εργασίες καλοκαιρινές του παρελθόντος.

Αγοραίος

Μαρίας Καλκάνη - Σπυροπούλου
για τη Βαγγελιώ Μιχαλάκου

Στις μέρες της απομόνωσης και της μοναξιάς του κορονοϊού, αλλά και της έλλειψης σε όλους μας του χωριού μας για τόσο διάστημα, συχνά ερχόταν στο μυαλό μου η Βαγγελιώ. Η Βαγγελιώ Μιχαλάκου του Θρασύβουλου. Την έβλεπα να μου χαμογελά καθώς με πρωτόβλεπε κάθε φορά στο χωριό και με καλωσόριζε όταν συναντιόμαστε. Τη σκεφτόμουν ακόμα να βιώνει τις πολλές ώρες της απομόνωσης και της μοναξιάς της στο σπίτι της, μετά το θάνατο των γονιών της, παρόλη τη φροντίδα και το ενδιαφέρον που έδειχναν συνεχώς οι συγγενείς, οι γείτονες και ο εφημέριος. Ήταν ένα γλυκό και καλόκαρδο κορίτσι που έκρυβε πίσω από το χαμόγελό του μια βαθιά μελαγχολία. Σου ζητούμε συγγνώμη, Βαγγελιώ, όλοι εμείς που δεν σου προσφέραμε, όσο ήταν καιρός, περισσότερη προσοχή, ένα μεγαλύτερο χαμόγελο και ένα ζεστότερο χάδι.

Εκ της Φάριδος
για τον Δημήτρη Β. Σολωμό

Όταν συμπατριώτες, συγγενείς, συμμαθητές, συμφοιτητές, συνάδελφοι ή, απλώς, φίλοι «φεύγουν» από κοντά μας, αναζητάμε –κάποιοι που διεκδικούμε δημόσιο λόγο– εγκώμια, επαίνους και εύφημους λόγους ή τουλάχιστον λόγια συμπάθειας και αγάπης που θα πούμε ή θα γράψουμε για αυτούς. Όμως, εκτός από λόγια συμπάθειας και αγάπης, διαπιστώνουμε ότι για κάποιους από αυτούς που «φεύγουν», κανένας από αυτούς που «μένουν» δεν έχει να θυμηθεί κάτι αρνητικό. Και αυτό αφορά (και) στον Δημήτρη Β. Σολωμό. Τον αγαπημένο μας φίλο που «έφυγε» και που θα τον θυμόμαστε όλοι μόνο θετικά, για όλα ...

Παναγιώτη Η. Κομνηνού
Στη μνήμη του Δημήτρη Β. Σολωμού

«.....πως τάχα να προτάξω τα χάρτινα στήθη
των στίχων μου, να σώσω τον... Δημήτρη... από την ανωνυμία.....»
Αρης Αλεξάνδρου

Για όσους δεν τον είχαν γνωρίσει, θα ήταν καλό, αν είχε συμβεί και τον είχαν γνωρίσει από πριν.... Τώρα είναι αργά... Άφησε την τελευταία του πνοή στις 28 Μαρτίου 2021 στο νοσοκομείο ΑΤΤΙΚΟΝ... Προσβλήθηκε από τον Covid-19... Βρέθηκε διασωληνωμένος στη ΜΕΘ του ίδιου νοσοκομείου. Αντιστάθηκε με όσες δυνάμεις του είχαν απομείνει... Όμως ο κορωνοϊός εκτός από ύπουλος είναι και

σκληρός αντίπαλος. Δεν κάνει εύκολα πίσω, ακόμη και αν χρειαστεί να αναμετρηθεί και με τους δυνατούς ετούτης της ζωής.

Τον Δημήτρη Σολωμό από το Ξηροκάμπι, τον καλό παιδικό μου φίλο, για όσους δεν τον ξέρατε, θα έπρεπε να τον είχατε γνωρίσει από πριν... Ήταν ωραίος στη μορφή και στην ψυχή. Το γέλιο δεν έλειπε ούτε στιγμή από τα χείλη του. Κοινωνικός. Ευγενικός. Ανθρώπινος στις σχέσεις και τις πράξεις του. Ψύχραιμος στα καλά και τα άσχημα της ζωής. Ένας απaráλλακτος αγωνιστής όλων των καιρών. Ιδεολόγος του μέτρου και της λογικής. Χωρίς υποκείμενα νοσήματα με ξέχειλη υγεία σώματος και ψυχής.

Ακόμη και από τότε που ήμασταν μικροί... Ήταν ο πρώτος σε όλα. Υπερείχε όλων μας με τις ευχέρειες που είχε να κερδίζει, ό,τι εμείς δεν μπορούσαμε. Ήταν ο ξεχωριστός. Ήταν ο αγαπητός. Ήταν πολλά μαζί, που για εμάς τους άλλους φάνταζαν απλησίαστα και ίσως περιττά.

Εύσημα τιμής και ζωής όσο λίγοι. Τίτλους όμως τύχης και ατυχίας. «Ορφανός πατρός» στα ενδεικτικά του σχολείου. Δεν είχε νοιώσει πατρικό χάδι και αγκαλιά. Ο πατέρας του τοπικός αντάρτης του ΕΛΑΣ εκτελέστηκε, όταν τον συνέλαβαν σ' ένα μοιραίο εγχείρημά του, να βρεθεί για λίγο κοντά στο νεογέννητο γιο του. Οικονομολόγος στις σπουδές του αλλά επαγγελματίας βιβλιοπωλείου στο κέντρο του Πειραιά. Σύζυγος μιας καλλιεργημένης πνευματικά γυναίκας που στην πορεία νόσησε. Έμεινε κοντά της. Δεν την εγκατέλειψε ούτε στιγμή. Της παραστάθηκε Ξόδεψε ό,τι είχε και δεν είχε.. Δίπλα της μέχρι το τέλος της ζωής της προ τριετίας. Μια εξαιρετική περίπτωση μεγαλείου ψυχής και ζωής. Και ο γιος τους, ένα χαρισματικό αγόρι που υποσχόταν πολλά. Δεν πρόλαβε όμως τη ζωή. Έφυγε νωρίς.

Αν τον είχατε γνωρίσει από πριν... Έστω και αν απλά είχατε συναντηθεί με τον Δημήτρη σε μια μικρή στιγμή καθημερινής κοινωνικής ρουτίνας, θα μπορούσε ίσως να συμβεί ό,τι συμβαίνει τώρα και με εμάς τους φίλους και τους δικούς του. Θα μπορούσε ίσως να νοιώσετε εκείνο το αίσθημα της ανείπωτης ταραχής, που διαπερνάει τα όρια της δικαιολογημένης θλίψης. Της ταραχής εκείνης που αποσυντονίζει τις δυνάμεις ακόμη και της όποιας νοητικής εφεδρείας αντοχών.

Μα καλά, είναι δυνατόν να έχει συμβεί έτσι στα καλά καθούμενα; Να βρεθεί διασωληνωμένος, ενώ μέχρι και πριν λίγες ημέρες έστυβε την πέτρα, χωρίς να έχει κάποιο υποκείμενο νόσημα; Που όπως και οι περισσότεροι τηρούσε τα μέτρα προστασίας και κοινωνικής αποστασιοποίησης και που ίσως δεν θά 'πρεπε να ανησυχεί ιδιαίτερα από τις φροντιστηριακές στα μαθηματικά επαφές, που είχε με μαθητές και φοιτητές του;

Κι όμως, να που συνέβη. Από το πουθενά; Όχι βέβαια. Την ύπαρξή του ο θανατηφόρος ιός την οφείλει στην μεταδοτικότητά του. Μεταδίδεται για να υπάρχει. Και υπάρχει γιατί μεταδίδεται. Και μέσα στην ανεμοζάλη των περιστάσεων απλώνεται και γίνεται πανδημία που φέρνει τα πάνω κάτω.

Ο Δημήτρης Σολωμός υπήρξε άξιος συγχωριανός και καλός φίλος και είναι άδικο που κατέληξε μ' έναν «ανάξιο θάνατο», θύμα της πανδημίας σαν ένας ακόμη αριθμός απώλειας στις χιλιάδες των άλλων που έχουν μετρηθεί ως τώρα. Και ίσως αυτή η αδικία να είναι ένας ακόμα λόγος, που αξίζει να τον θυμόμαστε ακόμη περισσότερο. Είθε οι μνήμες μας να τον συνοδεύουν διαρκώς.

Ξηροκάμπι, 30^η Μαρτίου 2021

Κώστα Ν. Μπουραζέλη

Μνήμη Νικολάου Δ. Μπουραζέλη (1910-2001)

Αυτό το καλοκαίρι συμπληρώθηκαν είκοσι χρόνια από την ολοκλήρωση του σταδίου άμεσης ζωής του Νικολάου Δ. Μπουραζέλη, παλιού συνταγματάρχη του ελληνικού στρατού, του πατέρα μου. Αντί για οποιοδήποτε άλλο μνημόσυνο θεώρησα ορθότερο να καταγράψω εδώ μερικές αναμνήσεις μου γι' αυτόν τον πανθομολογούμενα όμορφο άνθρωπο και να τις εμπιστευθώ στην ΦΑΡΙ. Σ' αυτή την πολύτιμη περιοδική κιβωτό τοπικών αναμνήσεων και ειδήσεων του παλιού Δήμου Φάριδος είχε βέβαια κι ο ίδιος δημοσιεύσει πολλά στοιχεία από τις πλούσιες προσωπικές του εμπειρίες.

Ο άνθρωπος αυτός αυτοπροσδιοριζόταν ευχάριστα στους οικείους του ως «Παλιοχωριτάκι», το χωριό του κι οι αγαπημένες του ρίζες βρίσκονταν στις υπώρειες του Ταϋγέτου, στο ταπεινό Παλιοχώρι, το κοντινό Ξηροκάμπι ήταν γι' αυτόν και την οικογένειά του το γνήσιο κεφαλοχώρι, η επιβλητική κωμόπολη. Διατήρησε μια έντονη συναισθηματική σύνδεση με το σχεδόν κρυμμένο χωριουδάκι του και την γειτονική Μονή Ζερμπίτσας μέχρι τέλους. Θυμούμαι ότι μια αγαπημένη του αναφώνηση αποσυμφόρησης όταν πιεζόταν με διάφορες μέριμνες του βίου, ήταν: «Αχ, τότε θα πάω στον Γαλιτσιά [το ρέμα δίπλα στο χωριό του] να πιάνω καβούρια». Η περιοδική κατάδυση-αναβάπτιση στα παιδικά του βιώματα τον τόνωνε και τον ανανέωνε. Με ιδιαίτερη αγάπη φρόντιζε επί χρόνια όλα τα μέλη της ευρύτερης οικογένειάς του, είτε έμεναν ακόμη στα πάτρια χώματα είτε είχαν αποδημήσει πέρα του Ατλαντικού. Εκτός ενός μικρού ελαιοπερίβολου στην όχθη της Ρασίνας δεν αξιώθηκε ν' αποκτήσει άλλη κτηματική περιουσία στην πάτρια περιοχή του.

Από μικρός έδειχνε φύση ευμαθή και φιλομαθή και πράο χαρακτήρα, όπως τον σχολίαζαν οι δάσκαλοί του. Η οικογένεια ήταν φτωχή, τα αδέρφια πολλά κι έτσι η μόνιμη κατάταξη στον στρατό ήταν μια διέξοδος βελτίωσης των προοπτικών του. Αργότερα η πορεία αυτή αναβαθμίστηκε με την αποφοίτηση από τη Σχολή των Ευελπίδων. Ως νέος ανθυπολοχαγός υπηρέτησε ευδόκιμα την πατρίδα ήδη στον Πόλεμο της Αλβανίας κι αργότερα στον Εμφύλιο, κι επανειλημμένα παρασημοφορήθηκε. Όμως ποτέ δεν εμφορήθηκε (ούτε μου ενέπνευσε) μίσος προς την μετεμφυλιακή «άλλη πλευρά». Έλεγε λιτά: «μερικοί Έλληνες βρέθηκαν από δω και μερικοί από κει», ήξερε καλά πόσο κίβδηλες μπορεί ν' αποδειχθούν οι ιδεολογίες ανάλογα με το βαθύτερο ήθος και την πραγματική παιδεία των εκπροσώπων τους.

Αγαπούσε τους στρατιώτες του σαν παιδιά του. Θυμούμαι πάντα με συγκίνηση τυχαίες συναντήσεις και δακρυσμένα αγκαλιάσματα με παλιούς στρατιώτες του σε τυχαίες ανά την Ελλάδα συναντήσεις. Πίστευε στην αξία του Έλληνα και την αξία της ουσιώδους εκπαίδευσής του. Άλλωστε το παλιό του όνειρο ήταν να γίνει δάσκαλος, απραγματοποίητο με τα αρχικά οικογενειακά του δεδομένα.

Του οφείλω κι όλη τη βασική μου αγωγή και διαμόρφωση του χαρακτήρα μου, με βάση χριστιανικές αρχές αγάπης και κατανόησης. Ήξερε να εναλλάσσει αυστηρότητα και χαμόγελο, για να υπηρετεί όσα πίστευε. Είναι η κυρίαρχη εικόνα του, πιστεύω, για όλους όσοι τον γνώρισαν.

Τραγουδούσε για να αναθαρρεί όπου χρειαζόταν. Έτσι αποχαιρετισθήκαμε στην –όπως αποδείχθηκε- τελευταία μας συνάντηση. Ένιωθε ότι οι δυνάμεις του καθημερινά μειώνονταν κι αυτοεμψυχωνόταν σιγοτραγουδώντας ως ένα είδος τελευταίου θούριου την γνωστή άρια του «Βαφτιστικού»: «Ψηλά στα σύνορα περνούμε τον καιρό μας...». Όσο κι αν λείπει, τον νιώθω πάντα δίπλα μου στα ιδεατά κι υπαρκτά σύνορα που έχουμε σταθερά να συνδιαφυλάξουμε, με το χαμόγελο στα χείλη. Είθε ο ομώνυμος εγγονός του να συνεχίσει τη γραμμή του.-

Αύγουστος 2021

Τα νέα μας

Ξηροκάμπι

Γάμοι: Η Ελένη - Ευδοξία Αραμπατζή του Ευαγγέλου παντρεύτηκε τον Μιχαήλ Βαρούνη του Γεωργίου. Η Αγγελική Καλογερά του Παναγιώτη παντρεύτηκε τον Χρήστο Παναγιωτόπουλο του Ιωάννη.

Γεννήσεις: Το ζεύγος Μιχαήλ Βαρούνη του Γεωργίου και Ελένης - Ευδοξίας Αραμπατζή του Ευαγγέλου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Σταύρου Λάζαρη του Παναγιώτη και Μαριάννας Λάτση του Γεωργίου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Παναγιώτη Νικολακάκου του Νικολάου και Χριστίνας Ίβντικ του Ρωμανού απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Ηλία Εξαρχάκου του Βασιλείου και Σταυρούλας Ξανθάκου του Γεωργίου απέκτησε κορίτσια (δίδυμα).

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Γεώργιος Μαρτίνης του Ιωάννη ετών 74, Μιράντα - Βασιλεία χήρα Γεωργίου ετών 81, Δημήτριος Ορφανάκος του Ευαγγέλου ετών 81, Ελένη Σολωμού χήρα Γεωρ-

γίου ετών 93, Αναστάσιος Γιάννακας του Ιωάννη ετών 93, Αναστασία Σακελλαριάδη του Δημητρίου ετών 91, Μαρία Διακουμάκου χήρα Γεωργίου ετών 67, Ευαγγελία Μιχαλάκου του Δημητρίου ετών 75, Δημήτριος Λάσκαρης του Σωτηρίου ετών 93, Κωνσταντίνα Γαλουτζή του Βασιλείου ετών 71, Δημήτριος Σολωμός του Βασιλείου ετών 75, Καλλιρρόη Καραμπούλα χήρα Χρήστου ετών 90, Σταυρούλα Φεγγαρά - Κωδωνίδου χήρα Κωνσταντίνου ετών 83, Γεώργιος Ορφανάκος του Ευαγγέλου ετών 79 (Καναδάς), Δέσποινα Κουμουστιώτη του Ευστρατίου ετών 80 (Η.Π.Α.), Βασιλική Μανιάτη χήρα Γεωργίου ετών 75, Σταυρούλα Κουντούρη - Βλίσμας του Σωτηρίου ετών 82 (Η.Π.Α.), Αναστάσιος Λάσκαρης του Βασιλείου ετών 96 (Η.Π.Α.).

Παλαιοπαναγιά

Γάμοι: Η Βασιλική Χριστάκου του Παναγιώτη παντρεύτηκε τον Στυλιανό Ταμπάκη του Παναγιώτη.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Δήμητρα Χατζάκου του Ανδρέα ετών 74, Παναγιώτα Σαραντάκου χήρα Παναγιώτη ετών 96, Αικατερίνη Χριστάκου του Ηλία ετών 91, Βασίλειος Τσουδής του Ιωάννη ετών 57.

Ανώγεια

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Σταυρούλα Παπαστράτη χήρα Δημητρίου ετών 87, Πολυτίμη Κουμουτσάκου του Γεωργίου ετών 91, Γεώργιος Γρηγοριάδης του Βασιλείου ετών 73, Ιωάννης Κατσούλης του Γεωργίου ετών 59.

Τραπεζοντή

Γάμοι: Η Γεωργία Μουσαίου του Χαριλάου παντρεύτηκε τον Παναγιώτη Πλαγάκη του Χρήστου.

Κυδωνιά

Θάνατος: Απεβίωσε ο Παναγιώτης Καράμπελας του Λεωνίδα.

Λευκόχωμα

Θάνατοι: Απεβίωσε η Νικολέττα Πλαγάκη του Χρήστου.

Καμίνια

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ταξιάρχης Στενιώτης του Γεωργίου ετών 88, Ευάγγελος Ζήσης του Ιωσήφ ετών 93, Κυριάκος Μπουτεράκος του Γεωργίου ετών 92, Γεώργιος Ρουσάκος του Ευαγγέλου ετών 89.

Ποταμιά

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Μιχαήλ Παπαδάκος του Παναγιώτη ετών 59, Ευαγγελία Παπαστράτη χήρα Θεοδώρου ετών 82, Αντωνία Ανδριανάκου του Ιωάννη ετών 90, Γεωργία Πλαγιανού χήρα Ευστρατίου ετών 91.

Λιαντίνα

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Δημήτριος Κουμάνταρος του Γεωργίου ετών 86, Γεώργιος Νικολακάκος του Ευαγγέλου ετών 80.

Γοράνοι

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ιωάννης Σουλεϊδής του Γεωργίου ετών 85, Μαρία Ρηγάκου του Προκοπίου ετών 88, Γεωργία Κατούνα χήρα Νικολάου ετών 97, Λεωνίδα Διαμαντάκος του Προκοπίου ετών 68.

Άρνα

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Μαρία Λιούνη χήρα Σαράντου ετών 87, Παναγιώτα Βαφάκου του Γεωργίου ετών 93, Σταυρούλα Κούλη ετών 84, Κωνσταντίνος Τροχάτος ετών 91, Κωνσταντίνος Καλοειδής του Αποστόλου ετών 66.

Κοτσαντίνα

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Κωνσταντίνος Παναγούλιας του Χρήστου ετών 44, Μαρία Παναγούλια χήρα Δημητρίου ετών 100.

Βιβή Ξ. Κωτσιοτοπούλου

Συνέχεια του άρθρου

Πολιτισμική σύγκρουση ή συμπόρευση Ανατολής και Δύσης στην περιοχή μας (3),
από τη σελίδα 21, προς επίρρωση της άποψης περί συμπόρευσης Ανατολής και Δύσης.

Δείτε και ακούστε πώς οι δρόμοι της «Αραπιάς» του Τσιτσάνη και του «The house of rising sun» των Animals / Eric Burdon εμπλέκονται και αρέσουν το ίδιο.

Από την εκπομπή «Μουσικό Κουτί» της ΕΡΤ, 29-09-2021

<https://youtu.be/A6y-gdJPVXE>

